

PLAYBOOK

♣ SCOTT H. MOORE
/ NICOLAS ROBLIN

ROZSZERZONY PRZYKŁAD ROZGRYWKI

Poniżej opisano dwie pierwsze tury przykładowej gry w scenariusza Całej Wojny w „This War Without an Enemy”. Ponieważ w tym scenariuszu Rok 1642 składa się tylko z dwóch Tur, w niniejszym przykładzie znajduje się również Faza Końca Roku. Rojalista Karol realizuje dość agresywną wczesną strategię w przekonaniu, że jest w stanie wygrać grę po wystarczająco zuchwałym początku. Parlamentaryzista Robert jest raczej ostrożny, ale jest przygotowany do mocnej obrony. Gracze niekoniecznie dokonują najlepszych wyborów – przykładowa rozgrzywka ma na celu zilustrowanie różnego rodzaju sytuacji.

ROZŁOŻENIE I POCZĄTEK ROKU

Obaj gracze przygotowują swoje talie kart i ustawiają swoje bloki, jak wskazano w **12.12.**, po czym dobierają po sześć kart. Ponieważ 1642r. składa się z dwóch Tur, gracze muszą wybrać dwie z kart, a następnie odrzucić resztę.

Karty Rojalisty

Karol otrzymuje następujące karty: 4, 4, 3-Nieudana Szarża Kawalerii Parlamentu, 3-Kwatermistrz Generalny, 2-Atak z Zaskoczenia i 2-Korzystne Ukształtowanie Terenu. Ponieważ Karol chce atakować Parlamentarzystę w tych dwóch turach jak najwięcej, odrzuca Kwatermistrza Generalnego i Korzystne Ukształtowanie Terenu, ponieważ nie spodziewa się, że będzie musiał się bronić. Bardzo kusi go karta Atak z Zaskoczenia, ale ponieważ taki atak nie może obejmować bloków Charlesa i Artylerii, może być użyta tylko w mniejszej bitwie. Zamiast tego decyduje się zachować Nieudaną Szarżę Kawalerii Parlamentu z zamiarem użycia jej do ataku ze swoją główną armią w drugiej Turze. Zachowuje również kartę o wartości „4” na pierwszą Turę.

Karty Parlamentarzysty

Robert otrzymał następujące karty: 4, 4, 4, 3-Podkop, 2-Udaremnienie Spisku Hothamsów i 2-Wyczerpanie. Karta Udaremnienie Spisku jest oczywistym wyborem, gdyż utrata Hull byłaby dla niego poważnym ciosem. Robert zagra tę kartę w pierwszej Turze, mając nadzieję, że Karol nie zagra z Spisku Hothamsów (Rojalista decyduje o kolejności graczy w latach 1642-43, więc mógłby wybrać siebie jako Gracza 1). Wydarzenie Podkop raczej nie będzie przydatne, ponieważ Robert nie planuje Oblężenia w tym Roku. Chociaż Wyczerpanie może być zagrane na główną armię króla, Robert postanawia wziąć kartę „4” jako drugą, bo zapewni mu ona większą elastyczność.

PIERWSZA TURA (TURA V)

Faza inicjatywy

Karol wybiera kartę „4” i kładzie ją zakrytą na stole, podczas gdy Robert wybiera 2-Udaremnienie Spisku Hothamsów i również kładzie ją zakrytą. Następnie obaj gracze jednocześnie odkrywają swoje karty. Karol jest rozczarowany, że Hull jest teraz odporne na spisek, ale zagrał wyższą kartę, więc jest automatycznie Graczem 1, co pasuje do jego strategii ataku.

Faza Operacyjna

Ponieważ Robert zagrał kartę ze Zdarzeniem, jest ono rozpatrywane na początku Fazy Operacyjnej – umieszcza kartę obok mapy jako przypomnienie, że Zdarzenie Spisek Hothamsów nie może być już zagrane.

Akcje Gracza 1. Karol ma teraz do wykorzystania cztery Punkty Akcji. Użyje 1 PA do Ruchu Grupowego z Cheshire. Karol mógł przenieść swoją główną armię z Cheshire przez Staffordshire & Warwickshire, aby zaatakować główną armię Parlamentu w Gloucestershire, ale może przenieść tylko cztery bloki przez niebieską granicę rzeczną, która oddziela te dwie Strefy. Drugi atak przez Shropshire & Herefordshire nie jest możliwy, ponieważ blok Parlamentarzysty blokuje tę trasę. Zamiast tego Karol postanawia przygotować armię do ataku w następnej turze. Leicestershire jest idealnym miejscem nie tylko w zasięgu Gloucestershire, ale także Londynu, tym samym stanowi poważne zagrożenie dla Parlamentarzysty. Karol chce przenieść całą swoją główną armię z Cheshire, ale nie może sobie pozwolić na pozostawienie Chester bez obrony, więc najpierw używa 1 PA na Ruch Grupowy i przenosi oba walijskie bloki z SE Walii do Cheshire. Następnie używa 1 PA do Ruchu Grupowego z Cheshire do Leicestershire. Bloki, które właśnie przyszły z SE Walii, nie mogą się więcej poruszyć, ale Karol może przenieść siedem bloków głównej armii króla. Nie musi jednak przesuwać wszystkich tych bloków w tym samym kierunku. Wyobrażając sobie, że książę Rupert rwie się do akcji, Karol wysyła Ruperta z blokiem Dział, aby zaatakował samotny blok Parlamentarzysty w Derbyshire & Nottinghamshire, a pozostałe pięć bloków głównej armii wysyła do Leicestershire. Chociaż Parlamentarzysta mógł potencjalnie zaatakować zredukowaną główną armię króla armią Essex, musiałby dostać się do niej przez Oxfordshire, a następnie przez granicę rzeczną, ograniczając atak do czterech bloków.

Karolowi zostały 2 PA. Nie może wejść do Yorkshire ze względu na Traktat o Neutralności Yorkshire **6.19**, a więc postanawia skupić się na południu. Obrona samotnego bloku Parlamentarzysty w Devon może być trudna dla jego przeciwnika, ale najpierw wydaje 1 PA, aby rozmieścić *Rec. Pool S* Koń o sile 1 w Kornwalii. Choć słaba, ta Kwaleria może przechylić szalę zwycięstwa w bitwie. Karol wykorzystuje ostatni PA do Ruchu Grupowego z Kornwalii i wysyła Hoptona z blokiem Kawalerii do Devon. Robert musi natychmiast zdecydować, czy wycofać swój blok Piechoty w Devon do Plymouth. Chociaż Robert obawia się ataku dwóch bloków z Kornwalii, nie może się Wycofać, ponieważ pozwoliłoby to Karolowi na poruszenie swoich bloków prosto do Somerset, przejmując w ten sposób nieobroniony Bristol. Robert deklaruje więc, że jego blok pozostanie w Devon i będzie walczył. Ta Strefa jest teraz Sporna – bloki Rojalisty nie mogą się dalej przesuwać, a w Fazie Taktycznej odbędzie się tu Bitwa.

Akcje Gracza 2. Robert ma do wydania tylko 2 PA, ale musi zareagować na kłopoty grożące jego pozycji na południu i w Londynie. Mimo że ma kartę „4” do zagrania w następnej turze, nie ma pewności, że będzie Graczem 1, a więc musi również przygotować się do obrony na północy. Myśląc o tym, postanawia wydać swój pierwszy PA na Ruch Grupowy z West Riding (**6.19** zabrania blokom na wejście do Yorkshire, ale bloki, które już tam są, mogą tam się poruszać). Hull prawdopodobnie wkrótce zosta-

nie oblężone, więc wysłał blok Fairfaksa do East Riding – Piechota sprawdza się w Oblężeniach lepiej od Kawalerii. Robert mógł zostawić blok Kawalerii w West Riding, ale postanawia wysłać go do North Riding. W ten sposób przejmuje kontrolę nad Yorkiem i zyskuje 1 PZ, dzięki czemu wynik zmienia się na 2 PZ „Dla Parlamentu”. Ten pojedynczy blok nie wystarczy, by bronić Yorku, ale ponieważ jest to Kawaleria, powinna być w stanie skutecznie Wycofać się Przed Bitwą 7.2, jeśli armia Newcastle’a przesuwnie się na południe w następnej turze. Robert spędza drugi PA na Ruch Grupowy z Gloucestershire. Najlepiej, gdyby chronił Londyn, Oksford i Bristol przed atakami Rojalisty. Armia Essex ma dwa bloki Południowe. Robert mógł po prostu wysłać je do Somerset, ale zamiast tego postanawia przenieść je do Devon, aby wesprzeć tamtejszy blok – wejdą do bitwy jako Odwód. Po Bitwie mogą Wycofać się lub Przegrupować z powrotem do Somerset. Robert powinien zostawić kogoś w Gloucestershire, do czego idealnie nada się blok Midlands Koń. Pozostałe cztery bloki armii Essex poruszają się do Oxfordshire. Robert chce również wysłać blok do Cambridgeshire & Huntingdonshire, aby uniemożliwić wykorzystywanie tej trasy do ataku na Londyn w następnej turze. Przenosi więc blok Gloucester E Stopa Strefę dalej, z Oxfordshire

do Cambridgeshire & Huntingdonshire (jest to blok Regionalny wchodzący z powrotem do swojego Rodzimego Regionu - patrz Wyjątek w 6.16). To pozostawia cztery bloki w Oxfordshire – blok Brooke’a, który tam rozpoczął grę, Essexsa i dwa bloki Artylerii, które właśnie się tam poruszyły.

Faza Taktyczna

Istnieją dwie Sporne Strefy, w których odbędą się bitwy. Karol, jako Gracz 1, decyduje o kolejności Bitew w tych Strefach. Te bitwy nie mają bezpośredniego wpływu na siebie nawzajem, ale ponieważ bitwa w Devon jest mniej pewna, Karol postanawia rozpatrzyć ją pierwszą.

Bitwa w Devon. Robert postanawia nie Wycofywać się Przed Bitwą, ponieważ jego armia w Odwodzie powinna zapewnić mu zwycięstwo. Umieszcza swój odkryty blok 4-Siły S Stopa w obszarze „Strzelająca Piechota” na jego Pomocy Taktycznej gracza, a pozostałe dwa bloki umieszcza w pozycji pionowej w obszarze „Odwód”. Następnie Karol umieszcza oba swoje bloki odkryte na jego Pomocy Taktycznej gracza – blok Stopa w obszarze „Strzelająca Piechota” i blok Koń w obszarze „Kawaleria”.

Pierwsza Tura – Akcje Gracza 1

Pierwsza Tura – Akcje Gracza 2

☛ **Runda 1.** W Bitwie nie ma Artylerii, więc gracze przechodzą do Piechoty. Obrońca najpierw decyduje, czy jego Piechota będzie Strzelać. Rezygnuje z tej możliwości, bo trafiałby tylko, gdyby wyrzucił 1 (skuteczność Strzelającej Piechoty jest o 1 mniejsza). Karol za to decyduje się na Ostrzał blokiem Hoptona. Wyrzuca 1, 1, 2, 5 – czyli trafia trzy razy (znacznie lepiej niż średnia). Robert redukuje siłę swojego bloku S Stopa z do 1. Tylko Karol ma Kawalerię, więc rzuca jedną kostkę za blok 1-Siły S Koń i wyrzuca 3 – trafia (bloki Kawalerii mają +1 skuteczności, jeśli wróg nie ma Kawalerii). Robert musi zredukować siłę bloku Stopa do 0 – jest Wyeliminowany i wraca do Puli Rekrutacyjnej 7.8.

☛ **Runda 2.** Bloki Odvodu Roberta wchodzą teraz do Bitwy. Odkryte bloki Piechoty stoją w obszarze „Strzelająca Piechota”, a odkryty blok Kawalerii stoi w obszarze „Kawaleria”. Niestety, ponieważ wszystkie jego bloki nie w Odwodzie zostały Wyeliminowane w Rundzie 1, Robert jest Atakującym, a Karol jest Obrońcą 7.1. Tak więc najpierw Robert, a następnie Karol może ogłosić Całkowity Odwrot. Żaden z graczy nie decyduje się na to. Następnie Karol decyduje, co zrobić ze swoim blokiem Piechoty. Po niespodziewanym sukcesie w poprzedniej Rundzie, postanawia ponownie Strzelić blokiem Hoptona. Wyrzuca 3, 4, 6, 6 – nie trafia ani razu. Robert postanawia nie Strzelać swoim blokiem Devon S Stopa, więc przechodzi do Kawalerii. Karol wyrzuca 2 dla jego bloku Rec. Pool S Koń, co jest trafieniem – Robert redukuje siłę bloku Gloucester S Koń z 3 na 2. Następnie Robert wyrzuca (teraz tylko dwoma kostkami), 1, 2 – są to dwa trafienia. Blok Kawalerii Rojalisty zostaje Wyeliminowany i trafia do Puli Rekrutacyjnej. Teraz Robert sprawdza, czy nastąpi Pogoń Kawalerii 7.43. Wyrzuca 4, ale potem odejmuje 2, ponieważ Wyeliminował blok przeciwnika i spowodował więcej trafień, niż było to potrzebne, aby go Wyeliminować. Zmodyfikowany wynik 2 oznacza, że jego blok nie ściga uciekających i pozostaje w obszarze „Kawaleria”. Wreszcie, ponieważ tylko Robert ma blok Piechoty walczący w Zwarcu, rzuca dla niego kostki – 2, 2, 4. Są to dwa trafienia, więc Karol redukuje siłę bloku Hoptona z 4 na 2.

☛ **Runda 3.** Robert oczywiście nie bierze pod uwagę Całkowitego Odwrotu. Jednak Karol, z tylko jednym blokiem z 2 siły, w porównaniu z dwoma blokami przeciwnika z 2 i 3 siły, decyduje, że odwrot uratuje jego armię przed całkowitym zniszczeniem. Wycofujący się blok Rojalisty Strzela ze skutecznością -3 (-1 za Strzelanie i -2 za Całkowity Odwrot), więc Karol czeka, aby zaatakować nim w Zwarcu. Robert również rezygnuje ze Strzelania swoim blokiem Piechoty. Następnie Robert atakuje w Zwarcu Kawalerią. Wyrzuca 2, 3 – jest to jedno trafienie (skuteczność wynosi +1, ponieważ nie ma wrogiej kawalerii, ale modyfikator za Całkowity Odwrot wroga wynosi -1). Teraz Karol atakuje w Zwarcu blokiem Hoptona (teraz z tylko 1 siłą). Wyrzuca 2, więc nie trafia (skuteczność -2). Wreszcie Robert atakuje w Zwarcu swoją Piechotą i wyrzuca 2, 4, 5 – nie trafia (skuteczność -1).

☛ **Koniec Bitwy.** Rojalista przegrał Bitwę, ponieważ zarządził Całkowity Odwrot. Karol musi Wycofać się blokiem Hoptona. Może zawrócić go do Kornwalii lub przenieść do Dorset, ale nie do Somerset, bo stamtąd

nadszedł Atakujący. Jednak, jako że Karol stał się Obrońcą ze względu na jego nieoczekiwany sukces w Rundzie 1, może Wycofać blok do Plymouth. Wydaje się to najlepszą opcją i to też czyni. Karol zyskuje 1 PZ, więc nowy wynik to 1 PZ "Dla Parlamentu". Teraz Robert może Przegrupować swoje bloki. Robert postanawia Przegrupować blok Gloucester S Koń w Somerset, ale zostawia blok Devon S Stopa w Devon – rozpoczyna to Oblężenie, ponieważ w Plymouth znajduje się blok wroga. Obok miasta należy położyć Znacznik Oblężenia o wartości 0.

Bitwa w Derbyshire & Nottinghamshire. Obrońca postanawia nie Wycofywać się Przed Bitwą, ponieważ ma tylko jeden blok Piechoty. Umieszcza swój odkryty blok Derbyshire M Stopa w obszarze „Strzelająca Piechota” na swojej Pomocy Taktycznej. Następnie Karol umieszcza oba swoje bloki odkryte na swojej Pomocy Taktycznej gracza – blok Dział w obszarze „Artyleria” i blok Ruperta w obszarze „Kawaleria”.

☛ **Runda 1.** Karol Strzela swoim blokiem Artylerii. Wyrzuca 1, 3, 4 i powoduje 1 trafienie – Robert zmniejsza siłę swojego bloku z 3 siły na 2. Robert decyduje teraz, czy Strzelać swoim blokiem – raczej nie przetrwa ataku Kawalerii, więc decyduje się na Ostrzał. Wyrzuca 2 i 4, więc nie trafia (Piechota ma skuteczność -1 podczas Strzelania). Wreszcie Karol walczy w Zwarcu blokiem Ruperta. Wyrzuca 4, 4, 6 – nie jest to szczególnie dobry rzut, ale dzięki elitarnej Kawalerii walczącej w zwarcu z Piechotą wystarcza to, aby spowodować dwa trafienia. Siła bloku Parlamentarzysty jest zredukowana do 0. Blok jest Wyeliminowany – Robert umieszcza go w swojej Puli Rekrutacyjnej.

☛ **Koniec Bitwy.** Rojalista wygrali Bitwę, ponieważ Parlamentarzysta nie ma żadnych pozostałych bloków. Karol może teraz Przegrupować swoje bloki. Przenosi się do sąsiedniego Leicestershire.

Faza Zaopatrzenia

Obaj gracze muszą sprawdzić, czy mają wystarczającą ilość Zaopatrzenia. Jediną Strefą, gdzie może go zabraknąć, jest Leicestershire, które po przegrupowaniu zawiera siedem bloków Rojalisty. Ta Strefa może zapewnić Zaopatrzenie dla czterech bloków Piechoty/Kawalerii (z których tylko dwa mogą być Kawalerią) plus dla jednego bloku Piechoty dzięki Małemu Miastu. Armia Rojalisty ma trzy bloki Piechoty i dwa Kawalerii, więc wszystkie zostaną zaopatrzone (bloki Artylerii nie wymagają zaopatrzenia).

W Plymouth trwa jeszcze Oblężenie, które trzeba rozpatryć. Wartość Znacznika Oblężenia wynosi 0, więc nie trzeba rzucać na wynik w Tabeli Wyczerpanie Oblężeniem i Kapitulacji. Wartość Znacznika Oblężenia zwiększa się o 1.

Ponieważ jest rok 1642, nie ma Fazy Zwycięstwa, więc Tura się kończy.

DRUGA TURA (TURA VI)

Faza inicjatywy

Obaj gracze zagrywają swoje pozostałe karty (odkryte, bo jest to ostatnia Tura w Roku): Karol zagrywa kartę 3-Nieudana Szarża Kawalerii Parlamentu, a Robert swoją kartę „4”. Robert jest Graczem 1. Chociaż możliwość poruszania się jako pierwszy w ostatniej Turze w Roku

(Tura Zimowa) jest zwykle zaletą, niekoniecznie tak jest w tym przypadku, ponieważ w 1642 roku nie ma Tury Zimowej **6.18**. Gracz 1, Robert, będzie musiał ostrożnie rozstawiać swoje bloki w ramach przygotowań do Poboru na Koniec Roku, ponieważ może zostać zaatakowany przez Karola w jego turze Gracza 2.

Faza Operacyjna

Akcje Gracza 1. Robert ma do wydania 4 PA. Chce wziąć Plymouth szturmem, zamiast czekać na wynik potencjalnie długiego Oblężenia, więc używa 2 PA do rozmieszczenia bloku Wallera w Devon i zwiększenia jego siły do 2 (w sytuacji oblężenia Oblęgający kontroluje Strefę, więc Devon jest Przyjazne Parlamentarzyście). Robert mógłby wydać pozostałe PA na północy, mając na celu obronę Yorku, ale zamiast tego decyduje się na wzmocnienie swoich sił w pobliżu Londynu. Siłom tym brakuje Kawalerii, a więc byłoby podatni na atak ze strony wrogiej Kawalerii w Bitwie, dlatego rozmieszcza z Puli Rekrutacyjnej bloki (skuteczność 3) *Rec. Pool* E Koń o sile 1 w Cambridgeshire & Huntingdonshire i *Rec. Pool* M Koń o 1 sile w Oxfordshire.

Akcje Gracza 2. Karol miał zamiar zaatakować główną armię króla w tej Turze. Idealnie byłoby, gdyby skorzystał ze Zdarzenia „Nieudana Szarża Kawalerii Parlamentu”, aby zapewnić sobie zwycięstwo w walce z armią Essex, jednak ten częściowo rozproszył swoją armię, której trzon stacjonuje w Oxfordshire – tylko cztery bloki byłyby w stanie zaatakować przez granicę rzeczną, więc Karol rozważa inne opcje. O ile zagra kartę „4” i Robert nie zagra karty „Atak z Zaskoczenia, jest raczej pewnym, że będzie się ruszał jako pierwszy w następnej Turze, więc może sobie pozwolić na rozprzestrzenienie się po okupowanym terenie przed Poborem na Koniec Roku. Wydaje 1 PA na Ruch Grupowy z Leicestershire. Rupert zabiera bloki Działu i *Cheshire* W Stopa i atakuje Cambridgeshire & Huntingdonshire. Król (blok Charlesa) porusza się samotnie do Lincolnshire, a *Cheshire* M Stopa porusza się do Derbyshire & Nottinghamshire, podczas gdy *Cheshire* M Koń pozostaje w Leicestershire. Na północy Karol wydaje 1 PA, aby rozstawić blok *Rec. Pool* N Koń o sile 1 w Northumberland & Durham i 1 PA, by wykonać Ruch Grupowy z Newcastle do North Riding blokami *Northumb.* N Koń i *Northumb.* N Stopa do North Riding, pozostawiając w Strefie *Rec. Pool* N Koń. Robert musi teraz zdecydować, co zrobić z blokiem Fairfaksa. Zamiast wycofać się do Yorku, postanawia się nie ruszać i wymusić Bitwę z zamiarem Wycofania się Przed Bitwą **7.2**.

Faza Taktyczna

Najpierw Karol musi zdecydować, która z dwóch Bitew skorzysta ze Zdarzenia „Nieudana Szarża Kawalerii Parlamentu” – wybiera Bitwę w North Riding, ponieważ podejrzewa, że blok Parlamentarzysty to Kawaleria. Bitwy będą miały miejsce w trzech Strefach. Gracz 1, Robert, jako pierwsze do rozpatrzenia wybiera Oblężenie Plymouth w Devon.

Oblężenie Plymouth. Karol może zrobić Wypad **8.3** blokiem Hoptona, ale byłoby to samobójstwo i nie decyduje się na to. Robert mógł czekać, aż Oblężenie samo się rozwiąże, ale chce jak najszybciej przejąć Plymouth, więc decyduje się na Szturm.

☛ **Runda 1.** Obrońca Karol najpierw Strzela blokiem Hoptona. Wyrzuca 2 i 4, co daje jedno trafienie (skuteczność wynosi +1 za Piechotę odpierającą Szturm i –1 za Strzelanie) – Robert musi zredukować siłę bloku *Devon* S Stopa z 3 na 2. Robert teraz decyduje się na walkę w Zwarcu swoimi dwoma blokami. Wyrzuca 1, 2 dla Wallera (dwa trafienia) i 3, 6 dla bloku *Devon* S Stopa (zero trafień). Jednakże, ponieważ Obrońca korzysta z Umocnionej Pozycji Obronnej **8.41**, Karol redukuje siłę bloku Hoptona tylko z 2 do 1. Robert postanawia kontynuować Szturm.

☛ **Runda 2.** Karol postanawia nie Strzelać w tej Rundzie, podczas gdy Robert Strzela blokiem Wallera, bo daje mu to szansę na trafienie jako pierwszy. Wyrzuca 2, 3, powodując pół trafienia – Karol przekręca blok Hoptona o 45 stopni w kierunku przeciwnym do ruchu wskazówek zegara, aby pokazać, że ma teraz ½ siły. Następnie Karol atakuje w Zwarcu blokiem Hoptona (pół-trafienia zaokrągla się w górę w walce w Zwarcu, więc broniący się blok ma 1 siły). Wyrzucone 4 trafia – Robert może zredukować siłę dowolnego bloku i wybiera blok Wallera, ponieważ blok *Devon* S Stopa wciąż może walczyć w Zwarcu w tej Rundzie. Wyrzuca 3 i pudłuje. Robert zastanawia się, czy kontynuować Szturm, bo teraz potrzebuje tylko jednego pół trafienia, aby zająć Plymouth i żaden z jego bloków nie jest zagrożony Wyliminowaniem. Postanawia kontynuować.

☛ **Runda 3.** Karol Strzela blokiem Hoptona w ostatniej próbie trafienia, zanim nastanie kolej przeciwnika. Wyrzuca 2 i trafia. Robert musi zredukować siłę bloku *Devon* S Foot do 1. Teraz Robert atakuje oboma swoimi blokami w Zwarcu. Wyrzuca 5 dla Wallera (pudło) i 2 dla bloku *Devon* S Stopa (trafienie). Blok Hoptona zostaje zredukowany do 0 siły i zostaje Wyliminowany. Karol umieszcza go w swojej Puli Rekrutacyjnej. Znacznik Oblężenia zostanie usunięty z planszy, a Znacznik Zwycięstwa zostanie przeniesiony na pole 3 PZ „Dla Parlamentu”.

Bitwa w Cambridgeshire & Huntingdonshire. Tym razem Obrońca Robert ostrożnie rozważa Wycofanie się Przed Bitwą. Karol ma cztery atakujące bloki, a dwa z nich mogą być Kawalerią. Blok Kawalerii Roberta ma tylko 1 siły i może zostać Wyliminowany, pozostawiając Roberta bez Kawalerii w Bitwie, jeśli nie uda mu się Wycofać. Z drugiej strony Robert uważa, że warto walczyć i mieć nadzieję, że uda się osłabić armię Rojalisty. Obaj gracze umieszczają swoje odkryte bloki na Mapie Bitwy.

☛ **Runda 1.** Karol zaczyna, Strzelając Artylerią we wrogą Piechotę. Karol rzuca sześcioma kośćmi dla dwóch bloków Działu i wyrzuca 1, 3, 3, 4 i 6. Trafia raz, więc Robert redukuje siłę bloku *Gloucester* E Stopa z 4 na 3. Następnie Piechota ma okazję do Strzału Obaj gracze pasują, ponieważ ich bloki trafiłyby tylko na jedynkach. Następna w kolejce jest walka w Zwarcu Kawalerii. Robert rzuca kostką dla bloku *Rec. Pool* E Koń i wynik 3 powoduje trafienie, co redukuje siłę bloku Ruperta z 3 na 2. Teraz Karol rzuca dla bloku Ruperta – 1 i 3, trafiając dwa razy. Blok Parlamentarzysty zostaje Wyliminowany i wraca do Puli Rekrutacyjnej. Karol musi sprawdzić, czy Rupert nie rzuci się w Pogoń – wyrzuca 3, co normalnie oznaczałoby Pościg, ale

Druga Tura – Akcje Gracza 1

do rzutu dodawany jest modyfikator -2, ponieważ przeciwnikowi zadano więcej trafień, niż wynosiła siła wrogiej Kawalerii. Rupert pozostaje w Bitwie. Wreszcie przyszła pora na walkę w Zwarcu Piechoty. Robert wyrzuci 2, 6 i 6, trafiając raz blok *Cheshire W Stopa*. Następnie Karol wyrzuci 1, 3, 4, co oznacza jedno trafienie w blok *Gloucester E Stopa*.

- ☛ **Runda 2.** Artyleria nie Strzela. Robert obawia się, że jego pozostała Piechota zostanie zniszczona przez Kawalerię, więc decyduje się na Ostrzał Piechotą. Wyrzuci 2, 3, 5, nie trafiając ani razu. Teraz Karol rzuca dla swojej Kawalerii. Blok Ruperta trafia przy wyniku 1-4, z powodu +1 do skuteczności. Wyrzuci 2 i 3, co zadaje kolejne dwa trafienia blokowi *Gloucester E Stopa*, który zostaje Wyeliminowany, bo jego siła spadła do 0.

- ☛ **Koniec Bitwy.** Nie ma rundy 3, bo nie ma więcej bloków Parlamentarzysty. Karol może Przegrupować dowolną liczbę swoich bloków, ale nie może rozdzielić walijskiego bloku Regionalnego i Ruperta (Dowódcy). Karol decyduje się zostawić bloki tam, gdzie są. Ponieważ

Rojalista zdobył Cambridge, zyskuje 1 PZ, a więc należy przesunąć Znacznik PZ na pole 1 PZ „Dla Parlamentu”.

Bitwa w North Riding. Karol nie może się doczekać, aby w końcu skorzystać ze Zdarzenia „Nieudana Szarża Kawalerii Parlamentu”, ale Robert nie zamierza mu na to pozwolić i decyduje się na Wycofanie się Przed Bitwą. Obaj gracze ogłaszają, że każdy z nich ma po jednym bloku Kawalerii, więc otrzymuje +1 do rzutu kostką. Ponieważ obie strony mają po jednym bloku Kawalerii, nie ma innych modyfikatorów rzutu. Robert wyrzuci 5, co z modyfikatorem daje 6 – udaje mu się Wycofać i jego blok Kawalerii nie traci żadnej siły. Gracze przechodzą do Końca Bitwy.

- ☛ **Koniec Bitwy.** Robert musi się Wycofać do Cumberland & Westmorland, East Riding lub West Riding. Wybiera West Riding, aby uniemożliwić Rojalistom Przegrupowanie się w tej Strefie. Następnie Karol może się Przegrupować – porusza się blokiem *Northumb.* N Koń do Cumberland & Westmorland w celu zajęcia

Druga Tura – Akcje Gracza 2

Strefy przed Poborem na Koniec Roku. Rojaliści zdobyli York, więc zyskują 1 PZ – znacznik zostaje przeniesiony do pozycji 0 PZ.

Faza Zaopatrzenia

Obaj gracze muszą teraz sprawdzić, czy mają wystarczającą ilość Zaopatrzenia, ale szybki rzut oka na planszę pokazuje, że nie ma Stref, w których bloki przekraczałyby zdolności zaopatrzeniowe Stref.

Ponieważ nadal jest rok 1642, nie ma Fazy Zwycięstwa **10.0** i Tura przechodzi do Fazy Końca Roku **11.0**.

Faza Końca Roku

Nowe bloki są dodawane. Karol rozstawia blok Henrietty na Kontynencie w pełnej sile (3). Kontroluje cztery Strefy na północy i dwie Strefy na Wschodzie, a więc dodaje odpowiednie bloki do swojej Puli Rekrutacyjnej – 4+ Strefy N Stopa i 2+ Strefy E Stopa. Parlamentarzyści nie dostają nowych bloków.

Pobór Regionalny. Rojalista rekrutuje pierwszy w 1642r.

- **Rojalista.** Karol zaczyna od Północy. Kontroluje cztery Strefy i dwa Duże Miasta, co daje mu 6 PR do wydania. Jest to akurat tyle, aby maksymalnie zwiększyć jego siłę w Regionie – wydaje 2 PR, aby zwiększyć siłę bloku *Rec Pool* N Koń z 1 na 3 i 4 PR, aby rozstawić blok 4 + Strefy N Stopa w North Riding i zwiększyć jego siłę do 4. W Midlands Rojalista kontroluje trzy Strefy. Wszystkie bloki Karola w tym Regionie są w pełni sił, więc używa 3 PR do rozstawienia bloku *Rec Pool* M Stopa w Leicestershire i wzmocnienia go do 3 siły. Na Wschodzie Karol ma dwie Strefy i zużywa 1 PR, aby wzmocnić siłę bloku Ruperta z powrotem do 3. Blok *Cheshire* W Stopa w Cambridgeshire i Huntingdonshire nie korzysta z Poboru, ponieważ nie znajduje się w swoim Rodzimym Regionie, więc Karol Rozstawia blok 2+ Strefy E Stopa w Lincolnshire o 1 sile. W Walii i w Marchiach Rojalista kontroluje cztery Strefy, dzięki czemu Karol rozmieszcza oba bloki *Rec. Pool* W Koń w Cheshire i wzmacnia ich siłę do 3. Na Południu Rojalista kontroluje tylko Kornwalię (jest Lojalna), a więc Karol rozmieszcza tam blok Hoptona o 1 sile.

- **Parlamentarzysta.** Robert decyduje się rozpocząć na Południu, gdzie ma 3 PR, bo kontroluje dwie Strefy i jedno Duże Miasto. Robert używa PR, aby dodać 2 siły do bloku Wallera i rozstawić w Devon blok *Rec. Pool* S Koń o sile 1 z Puli Rekrutacyjnej. W Midlands Parlamentarzysta również ma dwie Strefy i jedno Duże Miasto. Robert używa 2 PR, aby wzmocnić blok *Rec. Pool* M Koń w Oxfordshire z 1 na 3 siły, a za pozostałe PR rozstawia blok *Rec. Pool* S Koń o sile 1 z Puli Rekrutacyjnej. Parlamentarzysta kontroluje obecnie tylko trzy Strefy na Wschodzie. Robert wykorzystuje wszystkie 3 PR do rozmieszczenia bloku (skuteczność 3) *Rec. Pool* E Koń w Buckinghamshire & Hertfordshire w pełni sił. Londyn zapewnia dodatkowe 2 PR, które można wydać w sąsiednich Strefach, więc Karol używa ich do wzmocnienia bloku *Rec. pool* M Stopa w Oxfordshire do 3 siły. W Walii i Marchiach kontrola nad dwoma Strefami zapewnia 2 PR, ale Robert nie można ich wydać, ponieważ na planszy już są dwa walijskie bloki w pełni sił. Wreszcie, Parlamentarzyści kontrolują dwie Strefy na Północy, więc Robert wydaje 2 PR, aby wzmocnić siłę bloku

N Koń z powrotem do 3 i rozstawić blok *Rec Pool* N Stopa w West Riding o sile 1.

Bloki Regionalne wracają do domu. Jedynym blokiem Regionalnym poza Rodzimym Regionem jest blok Rojalisty *Cheshire* W Stopa w Cambridgeshire & Huntingdonshire. Ponieważ ten blok jest z Dowódcą, Karol może zdecydować, czy przenieść go do Walii i Marchii. Blok nadal ma 3 siły, więc Karol zostawia go tam, gdzie jest.

Gracze przygotowują talie na następny Rok. Karol dodaje do talii cztery karty, które odrzucił i dwie karty, które zagrał w tej Turze. Dodaje również do swojej talii karty na rok 1643: „Zaopatrzenie z Kontynentu”, „Przejęcie Statków Parlamentarzystów” i „Ostatnie Miejsce Obrony”. Następnie tasuje talię. Robert dodaje do talii cztery karty, które odrzucił i wcześniej zagrana kartę „4” (karta „Udaremiony spisak Hothamsów” pozostaje obok planszy), a następnie dodaje do talii „Atak z Zaskoczenia”, „Podatek Akcyzowy Na Pokrycie Kosztów Wojny” i „Trudny Teren dla Kawalerii”, a następnie tasuje talię.

SYTUACJA POD KONIEC 1642 ROKU

Karol może być niezadowolony, że nie udało mu się doprowadzić do dużej bitwy z Parlamentarzystą i że nie dobrał dających łatwe punkty kart, jak spiski w Hull i Plymouth, ale sytuacja Rojalisty wygląda dobrze we wszystkich trzech głównych Regionach. Na północy armia Newcastle'a jest w pełni sił. Dwa bloki Parlamentu w West Riding muszą zostać Wyeliminowane, ale po tym Karol ma wiele opcji – ostrożna strategia z naciskiem na Oblężenia i zajęcie Hull, a następnie przygotowanie się do wejścia Szkotów w 1644 roku lub bardziej agresywne podejście, które obejmuje obwarowanie Hull, Garnizony w Newcastle i Yorku, a następnie atak północnych bloków na południe z Dowódcą Regionalnym. Na południu nie poczyniono żadnych postępów, ale, z drugiej strony, dzięki tymczasowemu przyjęciu Plymouth Rojalista nadal ma przyczółek w Regionie, a armia Essex została osłabiona przez ciągle zaangażowanie południowych bloków Parlamentu na południowym zachodzie. Król ma rozproszoną, ale silną armię w centrum Anglii. Większość bloków może być zgromadzona w Leicestershire w Turze I w 1643 roku, skąd jest gotowa zagrozić Londynowi lub pójść na zachód i zaatakować Bristol. Alternatywnie Karol mógłby wykonać wczesny

atak na Londyn z sześcioma blokami na Wschodzie. Bloki Midlands nie będą mogły wziąć udziału w oblężeniu, ale mogą zebrać się w Staffordshire & Warwickshire lub w Leicestershire. Parlamentarzysta ma tylko trzy bloki w Strefie Buckinghamshire i Hertfordshire – posiłki wysyłane z Oxfordshire stałyby się Odwodem w ewentualnej Bitwie, a fortyfikacje Londynu nie są jeszcze dokończone, więc Parlamentarzysta musiałby skupić całą swoją uwagę na obronie Miasta.

Robert powinien być dość zadowolony, że nie stracił żadnych Ufortyfikowanych Miast i że jego siły są dość silne, ponieważ nie stracił zbyt wiele siły w bitwach w 1642 roku. Sytuacji na Północy można było się spodziewać i, rzeczywiście, z trzema blokami w Regionie powinien stawić przynajmniej mały opór w pierwszej połowie 1643 roku. Parlamentarzysta jest w dość dobrej sytuacji na południu. Rojalista może zostać łatwo całkowicie wyrzucony z Regionu, chyba że albo wzmocni Hoptona w Kornwalii lub zaatakuje Południe z Midlands. Obecne zagrożenie dla Londynu jest problematyczne – zagrożenie „Ataku z Zaskoczenia” lub „Korzystnego Ukształtowania Terenu” podczas Tury I w 1643 roku byłaby idealne, ale „Fortyfikacja Londynu” również by pomogła.

KOMENTARZ HISTORYCZNY

TŁO WOJNY

Karol Stuart urodził się w 1600 roku jako najstarszy syn króla Szkocji Jakuba VI. Jednak w 1603 roku, wraz ze śmiercią bezdzietnej królowej Elżbiety, Jakub – daleki krewny Elżbiety – objął trony Anglii i Irlandii jako Jakub I. Tak więc młody Karol odziedziczył trony trzech królestw, gdy jego ojciec zmarł w 1625 roku. Chociaż Szkocja, Anglia i Irlandia miały tego samego monarchę, pozostały one odrębnymi krajami z własnymi parlamentami.

Wkrótce pojawiły się napięcia między królem Karolem a angielskim parlamentem w kwestii pieniędzy. Karol miał niewiele środków do bezpośredniego zwiększenia dochodów, ponieważ w Anglii nie było oficjalnej akcyzy i ogólnych podatków bezpośrednich. Karol wierzył w boskie prawo królów i dlatego niechętnie przedkładał parlamentowi swoje uprawnienia, prosząc go o zgodę na nowe podatki. Jego rozwiązaniem było skorzystanie z opłaty feudalnej, znanej jako pieniądze na statki, oraz innych środków, takich jak przyznawanie monopolu i opodatkowanie właścicieli gruntów. Wszystkie te rozwiązania były niepopularne i wywołały powszechne protesty. Rzeczywiście, Karol był coraz bardziej skłócony ze swoimi poddanymi, z których wielu nie ufało mu ze względu na jego sympatię dla katolików – był żonaty z

katolicką córką króla Francji i nie pomagał siłom protestanckim podczas wojny trzydziestoletniej.

Jednak otwarty konflikt między Karolem a jego poddanymi po raz pierwszy wybuchł nie w Anglii, a w Szkocji. Jego próby narzucenia swojej polityki religijnej głęboko religijnym protestanckim Szkotom doprowadziły do zamieszek i powstania sformalizowanej opozycji w postaci Prezbiterian. Karol postrzegał to jako bunt i przyspieszył pierwszą wojnę biskupów w 1639 roku. Jednak niewyszkolona, źle wyposażona i słabo dowodzona armia angielska wyraźnie nie miała szans z armią Prezbiterian, a król został zmuszony do wynegocjowania rozejmu. W 1640 roku Karol podjął ponowną próbę, ale druga wojna biskupów doprowadziła do szkockiej inwazji na północną Anglię i przejścia miasta Newcastle. Król został ponownie zmuszony do wynegocjowania rozejmu.

Tymczasem w Irlandii wybuchło powstanie, które rozpoczęło się jako spisek mający na celu przejęcie wielu kluczowych twierdz. Powstańcom nie udało się zdobyć Dublina, a planowany przez nich zamach stanu przerodził się w powstanie podsycane przez irlandzką niechęć do protestanckich osadników ze Szkocji i Anglii. Powstanie rozprzestrzeniło się na całą Irlandię wiosną 1642 roku. To właśnie nad kwestią kontroli nad armią, aby pokonać powstanie irlandzkie, załamał się dialog polityczny między królem a Parlamentem i rozpoczął się otwarty konflikt, gdy król zebrał armię w Nottingham w sierpniu 1642 roku.

TRZY FILARY KONFLIKTÓW WOJENNYCH W XVII WIEKU

Artyleria

Proch strzelniczy i broń palna były technologią, która odróżniała współczesną wojnę od średniowiecza, a artyleria chętnie zawsze wprowadzała najnowocześniejsze technologie. Rzeczywiście artyleria z połowy XVII wieku nie była jakościowo gorsza od tej z okresu napoleońskiego. Znaczenie artylerii jest najbardziej widoczne na arenie wojny oblężniczej. Średniowieczne fortyfikacje były bardzo podatne na broń dużego kalibru, więc dużo czasu i wysiłku wkładano we wzmocnienie ich wałami ziemi, ale nawet te nie były w stanie uchronić obrońców przed fizycznym i psychologicznym wpływem ostrzału moździerzowego.

Rola artylerii w działaniach terenowych była bardziej ograniczona z wielu powodów. Transport dużych dział był bardzo trudny podczas kampanii i wymagał całego konwoju do przeniesienia ich i amunicji. W niektórych przypadkach dowódcy zostawiali powolny pochód oblężniczy, aby szybko się gdzieś przenieść lub wykonać niespodziewane działania. W samej bitwie skuteczność artylerii mogła być ograniczona przez brak amunicji. Biorąc pod uwagę również trudność manewrowania dużymi działami na polu bitwy, nic dziwnego, że ich rola często ograniczała się do bombardowania sił wroga przed główną bitwą. Jednak lżejsza artyleria polowa również istniała i była rozmieszczana w stosunkowo licznie. Wystrzeliwanie kartaczy z bliska było podstawą działań artyleryjskich i prawdopodobnie powodowało znaczne straty i chaos.

Kawaleria

Chociaż kawaleria była używana do zwiadu i ochrony wystawionych na zagrożenie flank i tyłu armii podczas marszu, to właśnie na polu bitwy leżała ich główna siła.

Pojawienie się piechoty wyposażonej w muszkiety zmniejszyło ich dawną dominację na polu bitwy, ale kawaleria nadal była najważniejszym z trzech filarów armii. W wielu przypadkach zwycięstwo przypadało stronie, która rozgromiła wroga kawalerię, a następnie zaatakowała przeciwnika na flance lub od tyłu. Doświadczona jednostka piechoty w dobrym stanie zwykle mogła obronić się przed kawalerią, ale w zamieszaniu bitwy szarża pułku koni często dziesiątkowała znacznie więcej piechurów. Jednak dla każdego przykładu kawalerii wygrywającej bitwę, jest jeszcze jeden przykład ich porażki. Zwycięska kawaleria często ścigała rozgromioną kawalerię z pola bitwy i, nawet gdyby oparli się tej pokusie, zajęłoby im to dużo czasu i wysiłku, aby się przegrupować i zaatakować ponownie. Bitwa pod Edgehill dobrze ilustruje różne sposoby użycia kawalerii w bitwie polowej. Większość kawalerii rojalistycznej dowodzonej przez księcia Ruperta została rozmieszczona na prawym skrzydle i w ciągu pół godziny od rozpoczęcia bitwy rozgromiła wroga kawalerię i zaczęła ścigać niedobitków. Tylko część z nich była w stanie wrócić i wziąć udział w kończącej się bitwie. Po stronie parlamentarzystów pułk kawalerii Sir Williama Balfoura rozpoczął bitwę pomiędzy dwiema głównymi brygadami piechoty. Umiejętne poruszanie się na polu bitwy Balfoura i jego staranne oszczędzanie swojego oddziału umożliwiło jego żołnierzom rozgromienie dwóch pułków piechoty, zaatakowanie ciężkiej artylerii królewskiej i rozbięcie innej brygady piechoty.

Piechota

Piechota stanowiła trzon wszystkich armii podczas angielskiej wojny domowej, a także była niezbędna jako oddziały garnizonowe. Podczas oblężeń to żołnierze piechoty budowali struktury obronne, które były niezbędne zarówno dla oblegających, jak i obleganych, a nawet gdyby kawaleria brała udział w atakach, to przewodziła im właśnie piechota. W bitwach polowych tylko piechota była w stanie utrzymać punkt, choć ich powolność i nieporęczny charakter formacji utrudniały jej użycie w charakterze ofensywnym.

Głównym elementem piechoty byli muszkietrzy. Teoretycznie muszkietrzy mieli stanowić dwie trzecie oddziału, a pozostałą część mieli być pikinierzy, choć na początku wojny wiele pułków miało mniej więcej taką samą liczbę każdego z nich. Muszkiety z XVII wieku były niedokładne na odległości przekraczającej 100 jardów i bardzo wolno strzelały ze względu na skomplikowaną procedurę przeładowywania. Niemniej jednak zmasowana formacja muszkietarów mogła wykonać niszczycielską salwę na mniejszych odległościach. Muszkietrzy byli skuteczni nawet przeciwko kawalerii, a więc byli czasami używani na najdalszych krawędziach pola bitwy, schronieni za elementami terenu, np. żywopłotami, by ostrzelać flanki szarżującej kawalerii. Rojaliści używali również muszkietarów przeplatanych między jednostkami kawalerii.

Głównym zadaniem pikinierów było chronić muszkietarów przed kawalerią wroga, ale podczas walki w zwarciu to właśnie lepiej uzbrojeni pikinierzy stawali się główną siłą oddziału. Pikinierzy byli też używani w ofensywie, szarżując na wroga piechotę.

MIASTA ANGLII

Miasta Anglii odegrały kluczową rolę w czasie wojny domowej, mimo że stanowiły jedynie niewielką część

całkowitej populacji. Jako centra handlu i handlu były ważnym źródłem funduszy dla obu stron. Niektóre z nich były również znaczącymi ośrodkami produkcji broni i innego sprzętu. Porty były niezbędne dla rojalistów, ponieważ, szczególnie na początku wojny, starali się pozyskiwać broń z Kontynentu. Jednak przede wszystkim to defensywny charakter miast nadawał im strategicznego znaczenia. Wiele miast w Anglii i Walii zostało ufortyfikowanych w średniowieczu zamkami, murami i bramami miejskimi. Chociaż ich stan po wybuchu wojny domowej był różny, nawet te w ruinie stanowiły dobrą podstawę dla nowych fortyfikacji.

O znaczeniu ufortyfikowanych miast w czasie wojny świadczy fakt, że oblężenia i szturmowanie znacznie przewyższały liczbę bitw polowych, które, kiedy miały miejsce, były często częścią kampanii mającej na celu zabezpieczenie miasta, odsiecz lub szturm.

Londyn

Londyn był zdecydowanie największym i najważniejszym miastem w Anglii i jedynymi miastami w Europie, które mogły mu się równać, były Konstantynopol i Paryż. Londyn przyniósł Parlamentowi, który kontrolował go przez całą wojnę, korzyści płynące z jego bogactwa, w dużej mierze z handlu zagranicznego, co umożliwiło jego obywatelom nie tylko płacenie wysokich podatków, ale także udzielanie pożyczek w zamian za przyszłe źródła dochodu. 300000 mieszkańców było znaczącym źródłem nowych rekrutów, podczas gdy jego istniejące oddziały były dobrze wyszkolonymi i dobrze zmotywowanymi bojówkami, które wzmacniały główną armię polową Parlamentu w kluczowych momentach wojny.

Północ

York był trzecim co do wielkości miastem w królestwie z populacją około 12000 mieszkańców. Od grudnia 1642 roku York był siedzibą armii hrabiego Newcastle. Rozległe średniowieczne mury stanowiły większość obrony miasta i pozwoliły mu przetrwać trzymiesięczne oblężenie w 1644 roku, które zakończyło się dopiero po klęsce rojalistów w bitwie pod Marston Moor i późniejszej kapitulacji miasta. Hull było miejscem pierwszej akcji wojskowej podczas wojny. Jako główny port i arsenał broni przechowywanej po ostatnich wojnach ze Szkocją, król chciał zabezpieczyć miasto dla siebie, ale kiedy przybył tam w kwietniu 1642 roku, gubernator parlamentarzysta zabronił mu wejścia do miasta. Karol powrócił w lipcu z armią i rozpoczął oblężenie miasta, ale zrezygnował z niego po zaledwie kilku tygodniach z powodu nieoczekiwanego wigoru obrońców. Pod koniec 1643 roku Hull przetrwało kolejne, dłuższe oblężenie. Oprócz stosunkowo silnych fortyfikacji obrona Hull korzystała ze zdolności obrońców do zalewania nisko położonych terenów wokół miasta przez rozkopywanie brzegów rzek Hull i Humber. Newcastle było największym miastem na dalekiej północy Anglii i było ważne z ekonomicznego punktu widzenia ze względu na handel węglem. Jego obrona została wzmocniona przez króla w 1638 roku, z powodu napięć między nim i jego szkockimi poddanymi, ale miasto zostało zajęte przez Szkotów w 1640 roku podczas drugiej wojny biskupów. W 1644 roku Newcastle zostało ponownie oblężone przez Szkotów i poddało się po kilku miesiącach.

Południowy zachód

Bristol był drugim pod względem wielkości portem w Anglii, po Londynie, i był ośrodkiem handlu nie tylko z krajami europejskimi, jak Francja, Portugalia i Hiszpania, ale także z Irlandią i koloniami w Ameryce Północnej i Indiach Zachodnich. Miasto było również głównym ośrodkiem produkcyjnym, szczególnie prochu i broni palnej. Początkowo była to twierdza parlamentarzystów, ale została przejęta przez rojalistów, gdy książę Rupert zaatakował miasto w lipcu 1643 roku. Od tego momentu Bristol był głównym ośrodkiem administracyjnym, służącym jako stolica rojalistów na południowym zachodzie i ważne źródło broni i amunicji importowanej z kontynentu. Parlamentarzyści odzyskali miasto dzięki Sir Thomasowi Fairfaksovi we wrześniu 1645 roku, kiedy książę Rupert poddał miasto po krótkim oblężeniu. Portowe Plymouth był jednym z niewielu miast w Anglii na początku wojny domowej z nowoczesnymi fortyfikacjami. Przez większość wojny udało mu się przetrwać niemal ciągłą serię oblężeń, nie tylko ze względu na fortyfikacje, ale także ze względu na zaopatrzenie docierające do parlamentarzystów drogą morską.

Oksford

Oksford był de facto stolicą rojalistów przez całą wojnę, poddając się dopiero Sir Thomasowi Fairfaksovi w czerwcu 1646 roku po trzecim oblężeniu miasta. Oprócz tego, że był to ośrodek administracyjny – siedziba dworu królewskiego i krótkotrwałego parlamentu utworzonego przez króla – miasto mieściło również główne fabryki zaopatrzenia rojalistów, w tym manufaktury artylerii i amunicji. Ponieważ istniejące średniowieczne mury były nieodpowiednie do ochrony miasta, w latach 1643-1644 rojaliści skonstruowali wały ziemi po północnej stronie miasta – jedynej części niechronionej przez rzeki.

STRUKTURY DOWODZENIA I REGIONALNE TEATRY WOJNY

Rojaliści

Na szczycie królewskiego łańcucha dowodzenia był król przewodniczący Radzie Wojny. Zadaniem tej grupy było ustalanie strategii, dzielenie zasobów, wydawanie instrukcji dla dowódców i rozstrzyganie sporów między nimi. Sam król rzadko działał jako dowódca armii – zwykle przekazywał odpowiednie uprawnienia swoim generałom. Najwyższy rangą wśród jego dowódców był

lord generał, który posiadał stopień hetmana i umożliwiał mu wydawanie poleceń wszystkim generałom niższego stopnia, z wyjątkiem księcia Ruperta. Patrick Ruthven, hrabia Forth, sprawował funkcję hetmana od przedednia bitwy pod Edgehill w październiku 1642 do listopada 1644, kiedy zrezygnował z urzędu z powodu wieku i zastąpił go książę Rupert. Było wielu dowódców posiadających oficjalny stopień generała porucznika, którzy działali w pewnej odległości od kwatery głównej króla i w praktyce sprawowali władzę hetmanów w swoich regionach działań. Do ich grona zaliczali się: do 1644r. hrabia Newcastle na północy i markiz Hertford, książę Maurice i sir Ralph Hopton na zachodzie (południowo-zachodnia Anglia i południowa Walia).

Parlamentarzyści

Dwie Izby Parlamentu – Gmin i Lordów – domagały się prawa do wykonywania prerogatyw wojskowych króla, uzasadniając to tym, że nie był w stanie bronić swojego ludu. Przekazali oni codzienne zarządzanie wojną Komitetowi Bezpieczeństwa, który został zastąpiony przez Komitet Obu Królestw, gdy Szkoci przystąpili do wojny na początku 1644 roku. Hrabia Essex został mianowany lordem generałem na początku konfliktu ze stopniem hetmana i z pełną kontrolą nad siłami Parlamentu. Jednak jego władza była stopniowo zmniejszana, gdy mianowano dowódców regionalnych, najpierw lorda Fairfaksa na północy w grudniu 1642 roku, a następnie hrabiego Manchesteru na wschodzie na początku 1644 roku. Obaj zostali powołani na generałów poruczników, ale mieli uprawnienia generałów poruczników w swoich regionach. Inni dowódcy prowincji, tacy jak Sir William Waller na południu, posiadali stopień generała majora i podlegali rozkazom hrabiego Essex. Byli też oficerowie na szczeblu hrabstw lub podregionalnym, którzy sprawowali urząd generała, jednocześnie nie posiadając stopnia wyższego niż pułkownik. W armii szkockiej hrabia Leven był lordem generałem od 1639 roku, a jego zastępca, David Leslie, był generałem porucznikiem.

Regionalne i Lokalne Teatry Wojny

Główne armie polowe działały w środkowej Anglii. Ich siedziby znajdowały się zaledwie 60 mil od siebie. Siedziba rojalistów była w Oksfordzie i okolicach, a parlamentarzystów w Londynie. Celem głównych kampanii były miasta: Londyn, Gloucester i Oksford, a większość bitew pomiędzy głównymi armiami, w tym Edgehill, obie bitwy pod Newbury i Naseby, toczyły się w trójkącie, których wierzchołkami były Londyn, Bristol i Leicester.

Ze względu na struktury dowodzenia obu stron i trudności w komunikacji między kwaterami głównymi a innymi częściami kraju, dowódcy regionalni, a nawet lokalni, często otrzymywali dużą wolność w prowadzeniu operacji we własnych regionach. Na północy, a zwłaszcza w Yorkshire, duża armia hrabiego Newcastle walczyła z mniejszą, północną armią Parlamentu dowodzoną przez Fairfaksów w 1643 roku. Przybycie szkockich Przebiterian w północnej Anglii w 1644 roku zmusiło Newcastle'a do obrony i zakończyło się bitwą pod Marston Moor, pod Yorkiem, w lipcu 1644 roku, gdzie trzy wojska Parlamentu: armia północna, Związek Wschodni i Przebiterianie, pokonały połączone siły hrabiego Newcastle i Księcia Ruperta w największej bitwie, jaką kiedykolwiek stoczono w Anglii. Lancashire,

geograficznie odizolowane od Yorkshire, było miejscem w dużej mierze odrębnego lokalnego konfliktu między rojalistami hrabiego Derby a siłami Parlamentu kierowanymi przez Ralpha Asshetona.

Północne Midlands było miejscem lokalnych walk między siłami Parlamentu w Staffordshire i Warwickshire, prowadzonymi przez Lorda Brooke aż do jego śmierci w czasie oblężenia Lichfield w marcu 1643 roku, a następnie przez Sir Johna Gella, a rojalistami dowodzonymi przez różnych dowódców, w tym hrabiego Northampton aż do jego śmierci w bitwie pod Hopton Heath w marcu 1643 roku, po czym został na krótko zastąpiony przez księcia Ruperta.

Ponieważ wschodnia Anglia była ośrodkiem wsparcia Parlamentu, w 1643 r. było tam dość spokojnie, z wyjątkiem Lincolnshire, gdzie odbyły się niewielkie bitwy między siłami rojalistów z Newark a miejscowymi parlamentarzystami, zanim oddziały Związku Wschodniego pod rządami Cromwella nie przeniosły się na północ, aby przeciwdziałać zagrożeniu ze strony północnej armii Newcatle'a, która najechała na Lincolnshire.

Pozycja rojalistów w Walii była mniej bezpieczna. Król mianował trzech generałów poruczników do kierowania operacjami wojskowymi w Walii i Marchiach (w angielskich hrabstwach leżących wzdłuż granicy z Walią). Na północy Lord Capel zmierzył się z Sir Williamem Breretonem z siedzibą w Cheshire, ale był dowódcą Parlamentu w Lancashire, Cheshire, Shropshire i Staffordshire. Pod koniec 1643 roku Capel skorzystał z posiłków z Oksfordu i Irlandii by wypędzić parlamentarzystów z Walii. Następnie został zastąpiony przez Lorda Byrona, który wywarł presję na Breretonie w Cheshire, zanim Sir Thomas Fairfax przybył z posiłkami i zapewnił sobie zwycięstwo w bitwie pod Nantwich. Podobnych porażek doświadczył dowódca rojalistów w południowo-wschodniej Walii, Lord Herbert. W południowo-zachodniej Walii Lord Carberry był zadowolony z rozejmu z lokalnymi parlamentarzystami i wykorzystał dyplomację do zabezpieczenia głównych twierdz dla króla w drugiej połowie 1643 roku, ale stracił kontrolę nad całym regionem na rzecz lokalnych parlamentarzystów w ciągu pierwszych trzech miesięcy 1644 roku. Ogólne dowództwo w Walii zostało powierzone księciu Rupertowi, który do drugiej połowy 1644 roku zastąpił trzech szlachciców zawodowymi żołnierzami.

Podczas gdy południowo-wschodnia Anglia była stosunkowo bezpiecznym terytorium dla parlamentarzystów, daleki zachód był siedliskiem sympatyków króla. Dowódca rojalistów na południowym zachodzie był markiz Hertford, ale to jego zastępca, Sir Ralph (później Lord) Hopton, przejął w imię króla południowo-zachodnią Anglię, kiedy to zebrał siły w Kornwalii i pokonał dowódcę Parlamentu hrabiego Stamford w bitwie pod Stratton w maju 1643 roku. Hopton połączył siły z Hertfordem i księciem Mauricem w Somerset, gdzie zmierzli się ze Związkiem Wschodnim pod dowództwem generała majora Sir Williama Wallera. Po klęsce Wallera w bitwie pod Roundway Down w lipcu i udanym szturmie na Bristol księcia Ruperta pod koniec miesiąca, rojaliści mieli zdecydowaną kontrolę nad całym południowym zachodem, z wyjątkiem portowego Plymouth. We wrześniu Hopton został mianowany generałem dla Dorset, Wiltshire i Hampshire i rozpoczął kampanię

przeciwko Wallerowi w środkowej południowej Anglii aż do porażki w bitwie pod Cheriton w marcu 1644 roku.

POLITYCZNE I MIĘDZYNARODOWE ASPEKTY WOJNY DOMOWEJ

Zawieszenie Broni

Powstanie irlandzkie rozpoczęło się w Ulsterze w październiku 1641 roku i szybko przerodziło się w wojnę, która pochłonęła cały kraj do wiosny 1642 roku. Wojska zostały wysłane z Anglii i Szkocji, aby poradzić sobie z powstaniem, ale Irlandczycy stali się bardziej zorganizowani po Zgromadzeniu Konfederacji w Kilkenny w maju 1642 roku, która zjednoczyła rdzenną szlachtę irlandzką z katolicką arystokracją. Wynikła z tego wojna konfederacka, która trwała do 1653 roku. Kiedy w 1643 roku król Karol dowiedział się o negocjacjach między angielskimi parlamentarzystami a szkockimi Presbiterianami, zwrócił się o pomoc do Irlandii. Po negocjacjach między przedstawicielem króla a przewodniczącym Rady Najwyższej Konfederacji we wrześniu podpisano jednoroczne zawieszenie broni,

które pozwoliło wojskom króla w Irlandii na powrót do Anglii, aby walczyć z parlamentarzystami. W sumie około 11000 żołnierzy trafiło do Walii i południowo-zachodniej Anglii na przełomie 1643 i 1644 roku. Ich wpływ na wojnę okazał się jednak ograniczony. Ich powrót był propagandowym zwycięstwem parlamentarzystów, którzy przedstawiali powracających żołnierzy, w większości Anglików i lojalistycznych protestanckich Irlandczyków, jako krwiożerczych irlandzkich papistów. Co więcej, wielu z nich było niechętnych do walki z innymi Anglikami i tym samym okazali się niesolidni w walce i gotowi do zmiany stron w przypadku schwytania. Po klęsce w bitwie pod Naseby w czerwcu 1645 roku, król był tak zdesperowany, aby uzyskać dodatkowe oddziały, że był gotów werbować irlandzkich konfederatów. Jednak pomimo podpisania traktatu w sierpniu i pierwotnej obietnicy konfederatów, aby zebrać armię składającą się z 10000 żołnierzy do walki w Anglii, załamanie dalszych negocjacji spowodowało, że tylko 1600 żołnierzy wysłano do Szkocji do walki dla króla.

Uroczysta Liga i Przymierze

Szokująca porażka Fairfaksów w bitwie pod Adwalton Moor w czerwcu 1643 roku i perspektywa przyłączenia się irlandzkich żołnierzy do rojalistów skłoniły Parlament do formalnego zwrócenia się o pomoc do szkockich Presbiterian. Doprowadziło to do podpisania we wrześniu 1643 r. traktatu o Uroczystej Lidze i Przymierzu, który obiecywał Szkotom zachowanie zreformowanej religii w Szkocji, a także egzekwowanie presbiteriańskich form kultu i rządu kościelnego w Anglii, Walii i Irlandii, chociaż to ostatnie zostało sformułowane w taki sposób, aby było otwarte na interpretację. W zamian Szkoci zgodzili się utworzyć armię 21000 żołnierzy i wysłać ją do Anglii, aby pomóc w walce z rojalistami.

Trudności w rekrutacji sprawiły, że gdy armia przekroczyła granicę Anglii w styczniu 1644 roku, nadal brakowało jej kilku tysięcy piechurów. Niemniej jednak, szkocka inwazja zmusiła hrabiego Newcastle do przemarszu na północ z większą częścią jego armii w celu obrony miasta Newcastle. Kiedy parlamentarna północna armia i Związek Wschodni zaczęły zagrażać

Yorkowi w kwietniu, Newcastle porzucił swoją kampanię przeciwko Szkotom i wrócił do Yorkshire. Szkoci mogli wówczas wziąć udział w oblężeniu Yorku i odegrali ważną rolę w bitwie pod Marston Moor w lipcu, zanim wrócili na północ, aby przejąć miasto Newcastle. W 1645 roku armia Prezbiterian przeniosła się na południe do Midlands i zaczęła oblegać Hereford, ale słysząc wieści o dalszych sukcesach Montrose w Szkocji, armia ponownie przemaszerowała na północ i w listopadzie zaczęła oblegać Newark wraz ze Związkiem Północnym. W maju 1646 roku zarówno Newark, jak i sam król poddali się Szkotom. Armia Prezbiterian ostatecznie wycofała się z Anglii w sierpniu w zamian za pokrycie wydatków Parlamentu, choć ostatecznie zgodziła się otrzymać tylko 400000 funtów z szacowanych dwóch milionów, które wydali.

Self-denying Ordinance i utworzenie Armii Nowego Wzoru

Pomysł „nowego wzoru” armii Parlamentu został po raz pierwszy zaproponowany przez Sir Williama Wallera w połowie 1644 roku. Armie Parlamentu były dzielone na regionalne grupy, w których żołnierze często byli niechętni do walki z dala od domu. Armia krajowa bez powiązań regionalnych, promowana przez Olivera Cromwella w Parlamencie, naprawiłaby tę kwestię. Pierwszym krokiem do utworzenia takiej armii była uchwalona przez Izbę Gmin w grudniu ustawa o nazwie Self-Denying Ordinance, która stanowiła, że żaden członek Izby Gmin lub Izby Lordów nie może posiadać żadnego dowództwa w armii lub marynarce wojennej. Miało to na celu usunięcie z armii Parlamentu arystokratycznych dowódców, którzy odnosili mniejsze sukcesy i byli podejrzani o wspieranie pokojowego rozwiązania wojny. Poprawiona wersja ustawy została ostatecznie uchwalona przez obie Izby w kwietniu 1645 roku, co doprowadziło do tego, że hrabiowie Essex, Manchester oraz Lord Fairfax stracili dowództwo, a Sir William Waller z niego zrezygnował. Wyjątkami byli Oliver Cromwell i Sir William Brereton ze względu na ich niezwykle cenne zdolności wojskowe.

Armia Nowego Wzoru miała składać się w sumie z 22000 żołnierzy w dwunastu pułkach piechoty, jedenastu kawalerii i jednego pułku dragonów. Kawaleria składała się głównie z weteranów ze Związku Wschodniego – głównej armii polowej i armii Wallera. W armii brakowało piechoty, więc powołano rekrutów w Londynie, na wschodzie i południowym wschodzie. Sir Thomas Fairfax został mianowany hetmanem i naczelnym dowódcą w styczniu 1645 roku, a Philip Skippon został jego generałem majorem piechoty. Oliver Cromwell dowodził kawalerią, ale został oficjalnie mianowany generałem porucznikiem i zastępcą dowódcy armii dopiero w czerwcu.

Armia była początkowo wyśmiewana przez rojalistów i prześmiewczo nazywana „New Noddle”, czyli „Nowe Kluski”. Nawet po stronie parlamentarzystów wielu sądziło, że reorganizacja armii się nie powiedzie. Jednak Fairfax przekształcił armię w zdyscyplinowaną i wysoce zmotywowaną siłę, z oficerami mianowanymi na podstawie zasług, a nie statusu społecznego. Klęska poniesiona przez rojalistów przez Armię Nowego Wzoru w bitwie pod Naseby w czerwcu skutecznie pogrzebała szanse króla na zwycięstwo w wojnie. Inne, mniejsze armie parlamentarzystów zostały albo rozwiązane, albo wchłonięte

przez Armię Nowego Wzoru, czyniąc ją armią narodową z Fairfaxem jako głównodowodzącym wszystkich sił Parlamentu w Anglii i Walii.

Armia Nowego Wzoru pokonała rojalistów w drugiej wojnie domowej w 1648 roku i, pod rządami nowego dowódcy Cromwella, wygrała trzecią wojnę domową, pokonując Szkotów w bitwie pod Dunbar w 1650 roku i szkocko-rojalistyczną armię pod dowództwem Karola II w bitwie pod Worcester w 1651 roku. Pojedyncze oddziały armii przyczyniły się do przejęcia Jamajki od Hiszpanii w 1655 roku i odegrały rolę w zwycięstwie Turenne'a nad Hiszpanami w bitwie na wydmach w 1658 roku. Armia Nowego Wzoru została rozwiązana dopiero w 1660 roku, po przywróceniu króla Karola II, ale jeden pułk, pod dowództwem George'a Moncka, stał się pierwszym pułkiem w nowej armii królewskiej. Pułk Piechoty Moncka, obecnie znany jako Coldstream Guards, nadal istnieje i jest najstarszym pułkiem w ciągłej służbie w armii brytyjskiej.

DOWÓDCY ROJALISTÓW

Król Karol I

Pomimo całkowitego braku doświadczenia wojskowego króla Karola przed pierwszą wojną domową w Anglii, jego pozycja jako monarchy automatycznie uczyniła go naczelnym dowódcą rojalistów. Jako przewodniczący Rady Wojny był de facto odpowiedzialny za prowadzenie działań wojennych rojalistów, w tym decyzje dotyczące strategii, mianowania generałów i wydawania rozkazów dowódcom polowym w sprawach kampanii. Uznając swój brak doświadczenia, mianował lorda generała do pełnienia funkcji swojego doradcy wojskowego i do codziennej kontroli głównej armii rojalistów. Jednak jego pierwszy lord generał, Robert Bertie, pierwszy hrabia Lindsey, był niezadowolony, że powierzono mu tylko piechotę i artylerię. Zadanie zlecone przez księcia Ruperta postawiło go na tym samym poziomie co lorda generała kawalerii. W końcu jednak, być może z decyzji króla, aby słuchać rad Ruperta, a nie hrabiego Lindsey'a, Lindsey złożył swoją rezygnację w przeddzień bitwy pod Edgehill. Hrabia został zastąpiony na stanowisku lorda generała przez Patricka Ruthvena, pierwszego hrabiego Forth, siedemdziesięcioletniego weterana wojny trzydziestoletniej. Nie jest jasne jaką dokładnie rolę hrabia Forth odegrał w strategii rojalistów w ciągu pierwszych dwóch lat wojny, ponieważ król nadal pokładał wiarę w radach Ruperta, podczas gdy Forth pozostawał w cieniu i zachowywał swoje poglądy dla siebie, przynajmniej publicznie. Nie ma jednak wątpliwości, że Forth pełnił funkcję dowódcy polowego głównej armii rojalistów, choć król interesował się sprawami polowymi coraz bardziej wraz z postępem wojny.

Kiedy Rupert wyruszył na północ Anglii w marcu 1644 roku, król zaczął odgrywać bardziej aktywną rolę w planowaniu wojskowym. Niestety, uwypukliło to tylko jedną z głównych wad Karola jako przywódcy wojskowego – niezdolność do podejmowania stanowczych i jasnych decyzji. Struktura dowodzenia rojalistów była od początku niejasna, ze zbyt dużą Radą Wojny, która była jednak czasami ignorowana przez Karola, który był nadmiernie manipulowany przez obecnych ulubieńców

na dworze. W 1644 roku osobowość Karola miała bardziej bezpośredni wpływ na sytuację w kraju. Karolowi nie udało się wyznaczyć jednego dowódcy kampanii na południowym zachodzie, wypadkową czego było podwójne przywództwo Fortha i Hoptona, które było jednym z czynników porażki w bitwie pod Cheriton. Pisemne

rozkazy króla dla Ruperta o jak najszybszym poradeniu sobie z armiami oblegającymi York mogły przyczynić się do porażki w Marston Moor. Z drugiej strony decyzje króla podczas kampanii oksfordzkiej, podczas której jego doradcy nie mogli dojść ze sobą do zgody, wykazały, że zyskał pewne umiejętności w dowodzeniu kampaniami. Sukces kampanii Lostwithiel może być traktowany jako kolejny dowód na to, że król poprawił swoje zrozumienie spraw wojskowych wraz ze zdobyciem większego doświadczenia. Jednak kampania prowadząca do drugiej bitwy pod Newbury w październiku 1644 roku sprawiła, że król pokazał niektóre ze swoich najgorszych cech. Król początkowo godził się z księciem Rupertem, by unikać bitwy, dopóki Rupert go nie wesprze i nie przejmie dowodzenia od chorego Fortha, ale potem pozwolił się przekonać Sir George'owi Goringowi i Lordowi Digby'emu do rozpoczęcia bitwy. Rok później, podczas kampanii w Naseby, król podważył autorytet swojego nowego lorda generała, księcia Ruperta, i nie pozwalał na prowadzenie jasnej strategii bitwy. Nawet ludzie usprawiedliwiający decyzje króla, tacy jak historyk hrabia Clarendon, uznali, że jego niespójność i brak przekonania przyczyniły się do klęski rojalistów.

Książę Rupert

Książę Rupert urodził się w Pradze w 1619 roku jako trzeci syn „Króla Zimowego” – Fryderyka V, elektora Palatynatu i Elżbiety, siostry Karola I. Po krótkotrwałych rządach ojca, które zakończyły się klęską w bitwie pod Białą Górą, rodzina przeniosła się na wygnanie do Holandii, gdzie

Rupert dorastał. Jego zainteresowanie wojskiem było widoczne od najmłodszych lat. Towarzyszył księciu Orange w kampanii w 1633, a następnie ponownie w 1637 roku, kiedy był obecny przy oblężeniu Bredy. Rok później dołączył do Charlesa Louisa w inwazji na Westfalię, która zakończyła się porażką w bitwie pod Vlotho. Szkocki najemnik James King zrzucił winę z porażki na gwałtowność Ruperta.

Kiedy wybuchła wojna domowa w Anglii Rupert uznał to za okazję do kontynuowania swojej kariery wojskowej. Do Anglii przybył w sierpniu 1642 wraz ze swoim młodszym bratem Mauricem i sztabem angielskich i szkockich weteranów wojen europejskich. Jego wujek mianował go generałem kawalerii, ale, co dziwne, nie był zobowiązany do wykonywania rozkazów lorda generała i odpowiadał bezpośrednio królowi. Jego umiejętności jako dowódcy kawalerii zostały wkrótce zademonstrowane podczas pierwszej znaczącej bitwy pod Powick Bridge, w której poprowadził siły parlamentarzystów. Następna była

jego udana szarża w bitwie pod Edgehill, chociaż jego niepowodzenie w poskromieniu kawalerii przed pogonią za kawalerią Parlamentu przyczyniła się do porażki rojalistów w bitwie. Na początku 1643 roku Rupert działał w regionie Midlands, szturmując Cirencester, Birmingham i Lichfield. W Birmingham pozwolił swoim ludziom złupić i podpalić miasto, popełniając propagandowe samobójstwo rojalistów, za co został upomniany przez króla. W lipcu Rupert objął dowództwo nad główną armią poławą, gdy zaatakował i zajął Bristol. Chociaż armia zdobyła ważny punkt strategiczny, poniosła wiele strat, co doprowadziło do ostrożniejszego podejścia króla podczas ataku na Gloucester. W 1644 Rupert został mianowany naczelnikiem Walii, ale kontynuował swoją działalność wojskową, uwalniając Newark i zajmując większość Lancashire. Jednak w lipcu poniósł pierwszą poważną porażkę w bitwie pod Marston Moor. W listopadzie Rupert został mianowany hetmanem armii rojalistów. Po bitwie pod Naseby w czerwcu 1645 r. Rupert zdał sobie sprawę, że rojaliści są na przegranej pozycji. Po kapitulacji Bristolu we wrześniu, Karol zwolnił go z urzędu i obaj zostali rozdzieleni.

Rupert opuścił Anglię w połowie 1646 roku i objął dowództwo nad wygnanymi angielskimi żołnierzami służącymi we francuskiej armii w wojnie z Hiszpanią. Od tego czasu Rupert zaczął zajmować się wojną morską. Towarzyszył na morzu przyszłemu Karolowi II podczas drugiej wojny domowej, dowodził eskadrą okrętów w Irlandii w 1649 roku i przeniósł swoją bazę do Portugalii, dopóki nie dopadł go generał morski Robert Blake. Po przywróceniu Stuartów Rupert powrócił do Anglii. W latach 1665-1667 dowodził marynarką wojenną w czasie drugiej wojny angielsko-holenderskiej, a w 1673 został mianowany admirałem angielskiej floty, po czym przeszedł na emeryturę po dwóch porażkach z Holendrami.

Hrabia Newcastle

William Cavendish, pierwszy Hrabia Newcastle, był ambitnym politykiem, stając się jednocześnie lordem porucznikiem Derbyshire i Wiltshire, a od 1639 gubernatorem księcia Karola i członkiem Tajnej Rady. Pragnął urzędu politycznego częściowo jako sposób na spłatę ogromnego długu poniesionego przez jego zamilowanie

do rozrzutnej gościnności. Uroczy arystokrata, wybitny szermierz, dramaturg, pisarz i jeździec, miał okazać się jednak mniej uzdolniony na arenie wojskowej. Nie miał wcześniejszego doświadczenia wojskowego, kiedy zebrał oddział kawalerii na własny koszt podczas pierwszej wojny biskupów. W czerwcu 1642 roku został wysłany do Newcastle jako dowódca sił królewskich w czterech hrabstwach wysuniętych najbardziej na północ. Jego reputacja i liczba posiadłości pozwoliły mu na zwerbowanie tysięcy rekrutów i, bez sił parlamentarnych w okolicy, był w stanie ich szkolić, a następnie przemaszerować na południe do Yorkshire pod koniec listopada w odpowiedzi na prośbę o pomoc lokalnych rojalistów. Do tego czasu był generałem wszystkich sił rojalistycznych na północ od rzeki Trent, ale obszar ten był zbyt rozległy, aby mógł go skutecznie kontrolować, więc pozostawił swoich podwładnych dowódców, Henry'ego Hastingsa i hra-

biego Derby, odpowiednio w Midlands i w Lancashire, by robili to, co uważają za słuszne.

Newcastle przyznał, że zarówno on, jak i większość jego oficerów nie mieli niezbędnego doświadczenia wojskowego, dlatego na wyższe stanowiska mianował kilku zawodowych żołnierzy z Europy. Wśród nich był jego generał porucznik i de facto szef sztabu James King (później Lord Eythin), generał kawalerii George Goring i jego główny generał piechoty Sir Francis Mackworth. W pierwszej połowie 1643 roku Newcastle i jego generałowie nie wykorzystali przewagi swoich liczniejszych i lepiej wyposażonych oddziałów do wypędzenia sił parlamentarnych dowodzonych przez Fairfaksów z Yorkshire, chociaż udało im się bezpiecznie odeskortować królową na południe dużym konwojem. Pomimo swojego wielkiego zwycięstwa taktycznego w bitwie pod Adwalton Moor w czerwcu, hrabiemu Newcastle również nie udało się wyeliminować Fairfaksów w drugiej połowie roku ze względu na jego nieudany atak na ich bazę w Hull. Po inwazji armii Prezbiterian w styczniu 1644 roku, wtedy jeszcze markiz Newcastle został zmuszony do marszu na północ, aby chronić miasto Newcastle. W kwietniu jednak nadeszła wiadomość, że York jest zagrożony przez połączone siły północnej armii Parlamentu i Związku Wschodniego. Newcastle przeniósł się na południe i dotarł do Yorku tuż przed ścigającymi go Szkotami i Fairfaksami. Oblężenie skończyło się, gdy przybył książę Rupert, ale późniejsza bitwa pod Marston Moor była poważną porażką rojalistów. Później Newcastle udał się z własnej woli na wygnanie, żyjąc w wygodnym ubóstwie w Antwerpii, aż do przywrócenia Stuartów. Karol II wynagrodził go za lojalność i straty poniesione podczas bezkrólewia przez nadanie mu urzędu politycznego, inwestując w Zakon Podwiązki i nadając mu tytuł księcia Newcastle.

Sir Ralph Hopton

Sir Ralph Hopton urodził się w rodzinie szlacheckiej w Somerset i, tak jak inni w tamtym czasie, zaciągnął się jako ochotnik do armii Sir Horacego Vere'a do walki o protestantyzm w Europie: pomagał w ucieczce „Zimowej Królowej” Elżbiety z Pragi i służył w Europie do 1625 roku, awansując do stopnia podpułkownika.

Wśród jego towarzyszy był Sir William Waller. Latem 1642 roku Hopton został zastępcą markiza Hertforda, generała porucznika króla na zachodzie. Kiedy Hertford wycofał się z Somerset z powodu nacisków parlamentarnego hrabiego ze Stamford i wysłał oddział piechoty i artylerii do południowej Walii Hopton pozostał w tyle z zaledwie ze 110 końmi i 50 dragonami. Hopton skręcił na zachód, do względnie bezpiecznej Kornwalii, gdzie zebrał ochotniczą armię liczącą około 5000 żołnierzy i został mianowany generałem porucznikiem. Na początku 1643 roku zdobył Kornwalię w bitwie pod Braddock Down, a następnie, w maju, pokonał hrabiego Stamford w bitwie pod Stratton, otwierając rojalistom wrota do Devon i Somerset. W czerwcu Hopton dołączył do Hertforda i księcia Mauricego i zmierzył się ze swoim starym towarzyszem Wallerem pod Lansdown i Roundway Down. Po zdobyciu Bristolu Hopton został baronem Hoptonem ze Stratton, a następnie, we wrześniu, został mianowany

dowódcą sił rojalistów w południowo-zachodniej Anglii. Jego kampania na wschód, w głąb Hampshire i Sussex była początkowo udana, ale w 1644 został zatrzymany przez Wallera, a następnie odepchnięty po bitwie pod Cheriton. Latem Hopton dowodził dywizją w manewrach mających na celu okrążyć i uwięzić armię Essex pod Lostwithiel, a w październiku stoczył bitwę pod Newbury. Hopton został mianowany głównym doradcą wojskowym księcia Walii (przyszłego króla Karola II) w marcu 1645 roku, a następnie na stanowisko generała porucznika armii zachodniej na początku 1646 roku, ale został pokonany przez Fairfaksa w bitwie pod Torrington. Po pomocy w ucieczce księcia Walii z Anglii poddał się Fairfaksowi i pozwolono mu udać się wraz z księciem na wygnanie.

Hrabia Northampton

Spencer Compton, drugi hrabia Northampton, towarzyszył przysięmu królowi Karolowi I i markizowi (później księciu) Buckingham podczas wizyty w Madrycie w 1623 roku, próbując zaaranżować małżeństwo Karola z siostrą króla Hiszpanii. Po tym zdarzeniu Northampton pozostał bliskim przyjacielem Karola.

Northampton zdobył doświadczenie wojskowe, służąc w pułku George'a Goringa podczas oblężenia Bredy w 1637 roku i walcząc o Elektorat Palatynatu w bitwie pod Vlotho w 1638 roku. W czasie wojen biskupów walczył także dla króla Karola. Latem 1642 został mianowany komisarzem w hrabstwach Warwickshire, Northamptonshire i Gloucestershire. Obiegał Zamek Warwick, ale został pokonany przez siły Lorda Brooke'a przychodzące z odsieczą w dniu, w którym król Karol zebrał armię w Nottingham. Northampton walczył pod Edgehill, a w lutym 1643 został dowódcą sił rojalistów w Warwickshire i Northamptonshire. Po upadku Lichfield, w marcu, połączył siły z Henrym Hastingsem, aby zapobiec zdobyciu Stafford przez parlamentarzystów. Został zabity przez cios halabardy w głowę w bitwie pod Stafford tego samego miesiąca.

Królowa Henrietta Maria

Henrietta Maria była najmłodszą córką króla Francji Henryka IV. Jej małżeństwo w 1625 roku z księciem Walii, przyszłym królem Karolem I, wymagało specjalnej dyspensy od papieża, ponieważ po raz pierwszy katolicka księżniczka wyszła za protestanckiego księcia. W latach 30-tych XVI wieku Karol coraz bardziej angażował Henriettę w sprawy państwa, ale jej wpływ był postrzegany z podejrzliwością, ponieważ była praktykującą katoliczką. W lutym 1642 Henrietta wyjechała do Holandii i spędziła prawie rok w Hadze, sprzedając lub zastawiając swoje klejnoty i pożyczając fundusze na sfinansowanie konwojów broni i amunicji dla kompanii doświadczonych zawodowych żołnierzy, by walczyli dla króla. Henrietta wróciła do Anglii w lutym 1643, lądując w Bridlington w Yorkshire. Latem przeniosła się na południe na czele swoich oddziałów, przedstawiając się „Jej Wysokość, Generalissima”. W lipcu dołączyła do

króla i pozostała w Oksfordzie do kwietnia 1644 roku, kiedy to wycofała się do Bath po zajęciu w ciężę po raz dziewiąty. Uciekła do Francji w lipcu, ale aktywnie uczestniczyła w programach i intrygach mających na celu uzyskanie pomocy zagranicznej dla rojalistów.

DOWÓDCY PARALAMENTARZYŚCI

Hrabia Essex

Robert Devereux, trzeci hrabia Essex, był najstarszym synem drugiego hrabiego Essex, ulubieńca królowej Elżbiety, który wyróżnił się zdobywając Kadyks w 1596 roku. Przed wojną domową w Anglii jedynym doświadczeniem wojskowym młodego hrabiego Essex były cztery lata służby jako pułkownik piechoty w armiach protestanckich w Niemczech i Beneluksie. Służył również jako wiceadmiral w katastrofalnej angielskiej ekspedycji na Kadyks w 1625 roku. Dlatego też swoją nominację na hetmana w lipcu 1642 r. prawdopodobnie bardziej zawdzięczał swoim wybitnym przodkom i tytułowi, niż doświadczeniu wojskowemu.

Osiągnięcia hrabiego Essex podczas wojny były mieszane. Ledwie zwyciężył w bitwie pod Edgehill, skutecznie obronił Londyn pod Turnham Green i odniósł zwycięstwo w pierwszej bitwie pod Newbury. Był jednak ostro krytykowany przez londyńskie media, a czasami przez Parlament, za to, że nie wykorzystywał swoich sukcesów do pościgu za armią króla, gdy była słaba. Prawdopodobnie był zbyt ostrożny i powolny do działania, ale był również uparty i niezachwiany, ciesząc się popularnością wśród swoich żołnierzy. Najgorszym momentem jego kariery była kampania Lostwithiel z połowy 1644 roku, na końcu której uciekł na łodzi rybackiej pozostawiając swoją armię do kapitulacji. Zrezygnował ze stanowiska w kwietniu 1645 z powodu rozporządzenia Self-Denying Ordinance, ale pozostał ważnym członkiem Komitetu Obu Królestw i nadal miał wpływ w Parlamencie aż do śmierci w 1646 roku.

Lord Fairfax

Ferdinando Fairfax, drugi Lord Fairfax, był członkiem Parlamentu od 1614 roku. We wrześniu 1642 został ogłoszony dowódcą parlamentarzystów w Yorkshire. Jego wcześniejsze doświadczenie wojskowe ograniczało się do służby w Holandii w młodości i dowodzenia pułkiem Yorkshire Trained Bands w pierwszej wojnie biskupów. W ciągu następnych osiemnastu miesięcy, wraz ze swoim synem Sir Thomasem Fairfaksem, z powodzeniem stosował taktykę fabiańską przeciwko znacznie liczniejszym siłom hrabiego Newcastle. Fairfaksowie dążyli do spowodowania wyczerpania wojną przez strategiczną obronę charakteryzującą się serią ataków i odwrotów, w których dążyli do równości sił w nadziei na osiągnięcie niewielkich, stopniowych zwycięstw. Nawet po porażce w bitwie pod Adwalton Moor w czerwcu 1643 roku Fairfaksowie skutecznie skonsolidowali i odbudowali swoje siły, tym samym nadal zajmując dużą

armię Newcastle'a. W bitwie pod Marston Moor w lipcu 1644 roku Lord Fairfax dowodził dwiema brygadami piechoty, które uciekły z pola bitwy po ataku kawalerii. Ich dowódca uciekł wraz z nimi kilka kilometrów dalej, więc nie wiedział aż do następnego dnia, że parlamentarzyści odnieśli zdecydowane zwycięstwo. Jego ucieczka w bitwie i późniejsze osiągnięcia jego syna pogorszyły reputację Lorda Fairfaksa.

Sir William Waller

Sir William Waller zdobył swoje pierwsze doświadczenie wojskowe w wieku 19 lat, kiedy dołączył do kompanii angielskich ochotników walczących w armii Republiki Weneckiej przeciwko arcyksięciu Ferdynandowi Ferdynandowi Habsburgowi. W 1620 roku zaprzyjaźnił się z Sir Ralphem Hoptonem, gdy obaj służyli Elżbiecie Czeskiej w Pradze. W maju 1642 został wybrany na członka Parlamentu i był jego entuzjastycznym zwolennikiem w momencie wybuchu wojny, zbierając własny pułk kawalerii i zdobywając Portsmouth we wrześniu. W ostatnich miesiącach 1642 roku szybko zdobył kilka zamków w południowej Anglii, stając się bohaterem Londynu i zdobywając przydomek „Wilhelm Zdobywca”. Wiosną 1643 roku został mianowany generałem majorem na zachodzie, a jego ciąg zwycięstw trwał do połowy roku, kiedy to zmierzył się ze swoim dawnym towarzyszem Hoptonem w bitwach pod Lansdown i Roundway Down. W listopadzie Waller został powołany na generała majora nowo utworzonego Związku Południowego i odniósł największe zwycięstwo Parlamentu w bitwie pod Cheriton w marcu 1644 roku. Waller zrezygnował z urzędu na mocy rozporządzenia Self-Denying Ordinance, ale do końca wojny był członkiem Komitetu Obu Królestw.

Lord Brooke

Robert Greville, drugi Baron Brooke, został mianowany lordem porucznikiem Warwickshire w marcu 1642 roku. Zabezpieczył hrabstwo dla Parlamentu, przeganiając hrabiego Northampton, królewskiego komisarza porządku, który zdobył konwój artylerii i oblegał zamek Warwick. W grudniu Brooke został dowódcą Parlamentarnego Stowarzyszenia Midlands w Warwickshire i Staffordshire i okazał się popularnym przywódcą. W lutym 1643 wypędził rojalistów ze Stratford i ruszył do miasta Lichfield, gdzie został zastrzelony przez królewskiego snajpera. Jego śmierć była poważnym ciosem dla Parlamentu, ponieważ był postrzegany jako potencjalny następca lorda generała hrabiego Essex. Radykalny i religijny, Brooke został później chwalony przez Johna Milтона, który pisał o nim w „A discourse of Episcopacy”, że „nigdy nie czytał ani nie słyszał słów łagodniejszych i spokojniejszych”.

Hrabia Manchester

Edward Montague, drugi hrabia Manchesteru, ożenił się z kuzynką księcia Buckingham w 1623 roku i towarzyszył diukowi i księciu Karolowi (przyszłemu królowi Karolowi I) w ich nieudanej wyprawie do Madrytu,

aby zaaranżować małżeństwo Karola z hiszpańskim niemowlęciem. Jednak w 1630 roku przyszyły hrabia Manchesteru sprzeciwił się polityce króla, co doprowadziło do utraty przychylności na dworze. W momencie wybuchu wojny Manchester dowodził pułkiem piechoty w armii hrabiego Essex. W sierpniu 1643 roku otrzymał dowództwo nad Związkiem Wschodnim i wraz ze swoim drugim dowódcą Cromwellem uczynił z niego najsukcesowniejszą armię regionalną Parlamentu. Manchester został powołany do Komitetu Obu Królestw, gdy Szkoci przystąpili do wojny i wziął udział w bitwie pod Marston Moor jako starszy oficer połowy. W kolejnych miesiącach między hrabią Manchester a jego podwładnym Cromwellem pojawiły się napięcia, gdzie ten drugi i jego stronnicy w armii i Parlamencie oskarżali hrabiego o bezczynność i nieprzestrzeganie rozkazów. Mogło to mieć na celu zatuszowanie braków sukcesów Cromwella w tym okresie, choć mogło to być również motywowane różnicami religijnymi, które wyszły na pierwszy plan po bitwie pod Marston Moor, kiedy zwycięstwo Parlamentu zaczęło być w zasięgu ręki. Manchester zrezygnował ze służby w kwietniu 1645 roku, kiedy uchwalono rozporządzenie Self-Denying Ordinance, ale pozostał aktywny w Izbie Lordów i w Komitecie Obu Królestw.

Manchester zdecydowanie sprzeciwiał się przeprowadzeniu procesu króla w 1649 roku i wycofał się z życia publicznego rok później. W 1659 roku był zaangażowany w przywrócenie Stuartów i został obsypany honorami przez Karola II. W 1667 roku otrzymał dowództwo nad pułkiem podczas drugiej wojny angielsko-holenderskiej.

Hrabia Leven

Alexander Leslie, pierwszy hrabia Leven, był nieślubnym synem kapitana zamku Blair w Atholl. Po raz pierwszy zaciągnął się do wojska w 1605 roku, gdzie walczył pod sir Horacem Vere'em w Holandii, przed przeniesieniem do armii szwedzkiej, gdzie służył pod trzema monarchami: Karolem IX, Gustawem Adolfem i Krystyną

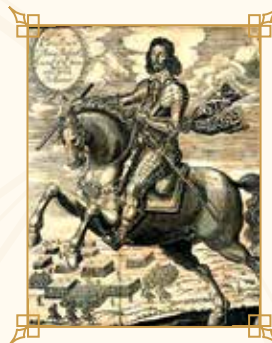
Wazówną. W 1626 roku został generałem porucznikiem i otrzymał tytuł szlachecki od Gustawa Adolfa, a w 1632 walczył w bitwie pod Lützen. W 1636 został marszałkiem połowym. Leslie powrócił do Szkocji w 1638 roku i objął dowództwo nad armią Prezbiterian. Po zwycięstwie w drugiej wojnie biskupów, król Karol nadał mu tytuł hrabiego Leven, starając się zdobyć jego wierność.

Leven przygotowywał armię Prezbiterian i dowodził nią, gdy wkroczyła do Anglii na początku 1644 roku. Dzięki trzydziestoletniemu doświadczeniu i wiedzy o nowych kontynentalnych metodach walki, zwłaszcza szwedzkich innowacjach taktycznych i organizacyjnych, rozwinął biegłość wojskową w swojej armii. Jednak jego sukcesy w latach 1644-1646 były dosyć przeciętne. Był zbyt ostrożny i nie wykorzystywał przewagi swojej armii nad rojalistami na północy. W bitwie pod Marston Moor uciekł z pola bitwy i mówi się, że zagalopował aż do Leeds. Po tym, jak król poddał się szkockiej armii w Newark w maju 1646 roku, Leven namawiał go do zawarcia pokoju. Leven odmówił poparcia szkockiej inwazji na Anglię podczas drugiej wojny domowej w 1648 roku, a do czasu trzeciej wojny domowej, w wieku 70 lat, chciał zrezygnować z urzędu naczelnego dowódcy, ale

szkocki parlament odrzucił jego życzenie. Zachował więc strategiczne dowództwo nad armią, delegując kontrolę w bitwach Davidowi Lesliemu.

Sir Thomas Fairfax

Thomas, syn Ferdinando i drugi Lord Fairfax, dowodził oddziałem dragonów z Yorkshire w pierwszej wojnie biskupów i oddziałem kawalerii liczącym 150 jeźdźców w czasie drugiej wojny biskupów. Został szlachcicem za swoje zasługi w 1641 roku. Kiedy Lord Fairfax otrzymał dowództwo nad północną armią Parlamentu w Yorkshire, mianował swojego syna na swojego drugiego dowódcę. W ciągu następnych dwóch lat Thomas zyskał reputację odważnego przywódcy kawalerii i wspaniałego dowódcy na poziomie brygady. Poniósł porażki w bitwach pod Seacroft i Adwalton Moor, ale odniósł spektakularne zwycięstwo, gdy zdobył miasto Wakefield broniące przez dwukrotnie większą od jego armii, a także zwyciężył w bitwie pod Winceby i w odsieczy oblężeniu Nantwich. Jego reputacja wzrosła do tego stopnia, że w styczniu 1645 roku został mianowany głównodowodzącym Armii Nowego Wzoru. Jego triumf w bitwie pod Naseby skutecznie pogrzebał szansę rojalistów na wygranie wojny, a w ślad za nim przyszyły zwycięstwo nad Lordem Goringiem w bitwie pod Langport i odzyskanie Bristolu. W lutym 1646 Fairfax pokonał Lorda Hoptona w Torrington i przyjął jego kapitulację miesiąc później. W czerwcu siedziba rojalistów w Oksfordzie poddała się Lordowi Fairfax, doprowadzając wojnę do końca.

W lipcu 1647 Fairfax został mianowany głównodowodzącym wszystkich sił lądowych Parlamentu. Podczas drugiej wojny domowej zdusił powstanie rojalistów w Kencie i przeprowadził oblężenie Colchester. Jednak Fairfax był coraz bardziej rozczarowany wydarzeniami politycznymi. Odmówił udziału w procesie króla i próbował odroczyć jego egzekucję. Fairfax został ponownie mianowany generałem sił lądowych w marcu 1649 roku, ale pozostał w Anglii podczas inwazji Cromwella na Irlandię i odmówił poprowadzenia inwazji na Szkocję przeciwko Karolowi II w 1650 roku, wkrótce potem rezygnując. Pod przywództwem Lorda Fairfax Armia Nowego Wzoru nie przegrała ani jednej bitwy, oblężenia ani szturm, co uczyniło go najbardziej utytułowanym angielskim dowódcą lat 40-tych XVII wieku. W latach 50-tych XVII wieku pełnił rolę członka Parlamentu z Yorkshire i był bardzo ceniony za sprzeciwianie się rządowi wojskowemu. Pomagał w procesie przywrócenia Stuartów i użyczył Karolowi II konia, na którym jechał podczas koronacji, ale nie brał większego udziału w życiu publicznym.

Oliver Cromwell

Oliver Cromwell urodził się w rodzinie szlacheckiej wywodzącej się od siostry Thomasa Cromwella, ministra króla Henryka VIII. W 1628 został wybrany na członka Parlamentu i należał do

opozycji króla Karola I. W momencie wybuchu wojny domowej zebrał oddział sześćdziesięciu jeźdźców i zdobył Cambridgeshire dla Parlamentu. Brał udział w bitwie pod Edgehill, ale jego umiejętności jako dowódcy kawalerii stały się widoczne dopiero latem 1643 roku. W styczniu 1644 został awansowany na pułkownika w nowo utworzonym Związku Wschodnim, a w styczniu 1644 roku uzyskał stopień generała porucznika kawalerii. Cromwell odegrał ważną rolę w zwycięstwie Parlamentu w bitwie pod Marston Moor w lipcu, ale stawał się coraz bardziej krytyczny wobec swojego przełożonego, hrabiego Manchester, i był głównym zwolennikiem rozporządzenia Self-Denying Ordinance. Chociaż teoretycznie był wykluczony z dowództwa ze względu na pozycję w Izbie Gmin, jego umiejętności wojskowe sprawiły, że został dowódcą kawalerii w Armii Nowego Wzoru i został oficjalnie mianowany generałem porucznikiem kawalerii w czerwcu 1645 roku, tuż przed bitwą pod Naseby, gdzie znacznie przyczynił się do zwycięstwa. Pod koniec wojny, pomimo braku wcześniejszego doświadczenia, Cromwell był uważany za jednego z najbardziej utalentowanych żołnierzy w Anglii.

Podczas drugiej wojny domowej Cromwell zdusił powstanie rojalistów w Walii, a następnie poprowadził odważną kampanię na północy Anglii, która doprowadziła do całkowitej klęski Szkotów w bitwie pod Preston. Jako zagorzały purytanin Cromwell był nieugiętym zwolennikiem procesu i egzekucji króla. Irlandzka kampania Cromwella w latach 1649-50 była kolejnym sukcesem, ale jego reputację splamiła masakra cywilów w Wexford. Cromwell został mianowany hetmanem i głównodowodzącym armii, gdy Fairfax zrezygnował w połowie 1650 roku. Podczas trzeciej wojny domowej odniósł największe zwycięstwo w swojej karierze w bitwie pod Dunbar, a także triumfował przeciwko Karolowi II w bitwie pod Worcester.

W 1653 roku Cromwell przyjął tytuł Lorda protektora, gdy wyjaśnił, że nie chce być królem. W 1654 r. zwołał nowy parlament, który został wybrany z z większej liczby elektoratów niż jakikolwiek poprzedni parlament, po raz pierwszy reprezentując Szkocję i Irlandię. Jednak po krytyce jego przywództwa rozwiązał Parlament i narzucił bezpośrednie rządy wojskowe w marcu 1655 r., a Anglia i Walia zostały podzielone na dwanaście okręgów, z których każdy podlegał odpowiadającemu przed Cromwellem generałowi majorowi. Rządy generałów majorów było ostro krytykowane i Cromwell zniósł ten system w 1657 roku. Cromwell zmarł w 1658 roku, ale po przywróceniu Stuartów jego zwłoki ekshumowano, publicznie powieszono i ścięto w dwunastą rocznicę egzekucji Karola I.

Filip Skippon

Syn drobnego dzientelmena z Norfolk, Philip Skippon zaciągnął się do armii Sir Horace'a Vere'a do Czech w 1620 roku i kontynuował swoją karierę wojskową, będąc w holenderskiej służbie. W 1625 r. zyskał reputację dzięki odwadze podczas oblężenia Bredy. W styczniu 1642 został mianowany dowódcą London Trained

Bands i wziął udział w bitwie pod Turnham Green. Essex zauważył jego poszanowanie wśród żołnierzy i mianował Skippona starszym sierżantem sztabowym w swojej armii.

W tej roli dobrze spisał się w obu bitwach w Newbury i był oczywistym wyborem na generała majora piechoty w Armii Nowego Wzoru, a jego nominacja przekonała wielu niechętnych żołnierzy z armii Essex do zaciągnięcia się do Nowego Wzoru. Skippon dowodził piechotą w bitwie pod Naseby, gdzie jego praca w szkoleniu ludzi została triumfalnie usprawiedliwiona. Został ciężko ranny podczas bitwy i nie brał udziału w reszcie wojny, ale został mianowany gubernatorem najpierw Bristolu, a następnie Newcastle. Podczas drugiej wojny domowej zabezpieczył Londyn dla Parlamentu i nadal piastował wysokie urzędy wojskowe i cywilne w czasie Unii i Protektoratu. Cromwell mianował Skippona w Izbie Lordów Lordem Skipponem i, nawet w czasie przywrócenia, cieszył się tak ogromnym szacunkiem, że Parlament głosował za wybraniem go na stanowisko dowódcy londyńskiej milicji.

ZDARZENIA KART

KORZYSTNE UKSZTAŁTOWANIE TERENU

Wybór miejsca na bitwę był ważnym czynnikiem dla generałów podczas planowania strategii i zależało od składu ich sił. Kawaleria była w pełni skuteczna na otwartym terenie, podczas gdy piechota była tam najbardziej podatna na ataki, szczególnie jeśli brakowało im pikinierów. Z drugiej strony elementy krajobrazu, jak żywopłoty i lasy, blokowały kawalerię wroga i zapewniały osłonę artylerii i żołnierzom używających broni palnej – muszkietierów i dragonów. Zwężone pole bitwy mogło uniemożliwić większej armii rozstawienie szerokiego frontu, niwelując jej przewagę liczebną. Wzgórza i granie dostarczały kilku potencjalnych korzyści – były dobrymi punktami obserwacyjnymi, pozawalały na szybkiego zejście i wolne podejście przeciwnika i mogły być odwrotnie nachylone, pozwalając na ukrycie oddziałów przed wrogiem i ochronę przed artylerią.

WYCZERPANIE

W połowie XVII wieku trudno było utrzymać duże armie. Żołnierze znosili długie marsze, nocę spędzali śpiąc na polach, były rzadko opłacane na czas, a czasem wcale, a czasami nawet brakowało im jedzenia. Stało się to niemal nieuniknione, że pomimo surowych kar, wielu żołnierzy dezertowało. Choroby, które rozprzestrzeniają się bezpośrednio między ludźmi, przede wszystkim tyfus, mogły być jeszcze większym problemem, zwłaszcza gdy armie przebywały w jednym miejscu przez dłuższy czas, na przykład podczas oblężenia.

BAILLIE WYSŁANY DO SZKOCJI

William Baillie był generałem porucznikiem armii Prezbiterian, gdy najechał Anglię w 1644 roku i wziął udział w bitwie pod Marston Moor i oblężeniu Newcastle. Ze względu na sukcesy dowódcy króla w Szkocji, markiza Montrose, pod koniec listopada 1644 Baillie został powołany do dowodzenia armią w celu opanowania najeźdźców na Montrose'a na północy Szkocji.

BOJÓWKI Z BRADFORD

Ważnym źródłem siły roboczej dla armii hrabiego Fairfax w Yorkshire byli lokalni ochotnicy z miast, takich jak Bradford, Halifax i Leeds, których grupy nazywano „bojówkami”. W przeciwieństwie do zwykłych żołnierzy piechoty, którzy byli wyposażeni w muszkietu i piki plus miecz, ci mieszcianie zbroili się w to, co akurat mieli w zasięgu ręki. W grudniu 1642 roku, kiedy dowódca rojalistów Lord Savile zaatakował miasto Bradford wraz z tysiącem żołnierzy, początkowo był zaskoczony, że miasto było w stanie się w ogóle bronić. Parlamentarzyści mieli około siedemdziesięciu ludzi z bronią palną i dwa razy tyle ludzi w bojówkach, uzbrojonych od broni myśliwskich po pałki i kosy. Po nadejściu wsparcia w postaci bojówek z Halifax obrońcy ruszyli do ofensywy, atakując nawet wrogą kawalerię. Silniejsza armia rojalistów, składająca się z piechoty i artylerii, miała dość i wycofała się do Leeds, będąc osłaniana przez kawalerię, która miała powstrzymać pościg raptem pięćdziesięciu dzielnych muszkieterów i bojówkarzy.

BOJÓWKI

Bojówki były początkowo spontanicznymi spotkaniami ludzi, a później stowarzyszeniami organizowanymi przez drobnych szlachciców i przedstawicieli Kościoła, którzy chwycili za broń i połączyli siły, próbując oprzeć się armiom obu stron i nie dopuścić do wojny w ich regionie. Powstania bojówek miały tendencję do występowania na obszarach, które uciertały z powodu grabieży i

noclegu wojsk i najczęściej były skierowane przeciwko rojalistom. Pierwsze poważne powstanie miało miejsce w Shropshire w grudniu 1644 roku, kiedy 1200 ludzi zebrało się, aby protestować przeciwko kradzieży majątku przez lokalne garnizony rojalistów. Zimą powstanie rozprzestrzeniło się na hrabstwa graniczące z Walią, a w marcu 1645 roku, w Worcestershire, zgromadziło się tysiąc bojówkarzy. W Herefordshire zabrało się ok. 12000 bojówkarzy, aby protestować przeciwko tyranii rojalistycznego gubernatora Hereford, oblegając miasto przez kilka dni. W maju i czerwcu powstanie rozprzestrzeniło się na Somerset, Wiltshire i Dorset, gdzie królewscy dezercerzy z bitwy pod Langport byli ścigani i zabijani przez bojówkarzy z Somerset w odwecie za ich wcześniejsze grabieże w regionie.

Parlamentarzyści czasami próbowali rekrutować bojówkarzy do swoich armii. Sir Thomas Fairfax spotkał się z przywódcami bojówkarzy w lipcu 1645 roku, którzy zgodzili się nie pomagać rojalistom pod warunkiem, że Armia Nowego Wzoru będzie płacić za ich dostawy i zaopatrzenie i nie będzie szkodzić miejscowej ludności. Jednak bojówkarze z Dorset byli mniej skory do zgody, więc Fairfax aresztował ich przywódców, a Cromwell poprowadził oddział kawalerii, aby rozbić liczącą kilka tysięcy ludzi bojówkę. W listopadzie 1645 roku trzy tysiące bojówkarzy spotkało się w Worcestershire i otwarcie zadeklarowało poparcie Parlamentu i wspierały Armie Nowego Wzoru w 1646 roku, działając jako nieoficjalna milicja blokująca garnizony królewskie.

SPISEK CAREWA/ UDAREMNIONY

SPISEK CAREWA

Sir Alexander Carew został wybrany do Parlamentu w 1641 roku i stanął po stronie Parlamentu na początku wojny. Carew był członkiem komitetu, któremu powierzono obronę strategicznie ważnego portu w Plymouth. Został gubernatorem wyspy św. Mikołaja i fortu, które stały u wejścia do portu w Plymouth. Po zdobyciu Bristolu przez rojalistów w lipcu 1643 Carew przemyślał swoje poparcie dla parlamentarzystów i potajemnie skontaktował się z Sir Johnem Berkeleyem, dowódcą sił rojalistów oblegającymi Exeter, w celu zmiany stron. Jego pierwszym zadaniem była zdrada wyspy i fortu pod jego dowództwem. Pomimo stanowczych zapewnień Berkeleya Carew martwił się o represje ze strony swoich nowych przyjaciół i czekał na formalne ulaskawienie. Ta zwłoka pozwoliła jego służącemu, aby poinformować o spisku burmistrza Plymouth. Sir Alexander został aresztowany, skazany za zdradę przez sąd wojenny i ścięty w grudniu 1644 roku.

OPÓŹNIONA ORGANIZACJA ARMII NOWEGO WZORU

Już w styczniu 1645 roku Sir Thomas Fairfax został wybrany na przywódcę Armii Nowego Wzoru, a Philip Skippon został generałem majorem piechoty. Jednak spory między Izbami

Parlamentu oznaczały, że niektóre istotne akty prawne zostały uchwalone dopiero w kwietniu i nawet wtedy stanowisko generała porucznika kawalerii było puste. Jednym z efektów połączenia trzech armii w jedną i usunięcia najwyższych generałów było rozbięcie struktur dowodzenia zbudowanych przez dwa lata, a wraz z nimi zaangażowania i dyscypliny. Niektóre jednostki kawalerii odmówiły opuszczenia kwater z powodu braku wynagrodzenia i przestrzegania rozkazów nowych oficerów. To, w połączeniu z niedoborem piechoty, oznaczało, że Komitet Obu Królestw został zmuszony do zebrania armii na szybko. W sumie potrzeba było siedmiu tysięcy żołnierzy piechoty, aby zapełnić szeregi dwunastu pułków piechoty Armii Nowego Wzoru, ale nowe oddziały zaczęły stopniowo się pojawiać dopiero wiosną, niektóre z nich dobrze po tym, jak armia zaczęła funkcjonować.

DEZERCJA IRLANDZKICH WOJSK

Angielskie pułki w armii rojalistów sprowadzone z Irlandii po zawieszeniu broni były źródłem masowych dezercji. Po wycofaniu się do Anglii stały się bardziej narażone na propagandę parlamentarną, która podważała

zaangażowanie Karola w szerzenie protestantyzmu w Irlandii. Kłopoty pojawiły się wkrótce po wylądowaniu pierwszych pułków w Bristolu w październiku 1643 roku, ale pierwsza masowa dezercja nastąpiła po klęsce Lorda Byrona w Nantwich w styczniu 1644 roku, gdzie schwytano 1500 żołnierzy, z których większość wcześniej służyła w Irlandii. Zdezercerowało wtedy 700-800 żołnierzy, podkopując wiarę Byrona w angielskich żołnierzach wracających z Irlandii. Nawet rdzenni żołnierze irlandzcy, którzy stanowili mniejszość w oddziałach wysłanych do Anglii, dezercerowali do armii Parlamentu.

DEZERCJA WOJSK REGIONALNYCH

Żołnierze często niechętnie oddalali się od swoich domów. Przed wojną mało który z nich kiedykolwiek podróżował. Kiedy rozpoczęła się wojna, większość obszarów była podzielona na strefy przychylności. Jeśli żołnierze opuścili region, to istniało niebezpieczeństwo, że lokalni sympatycy wroga wykorzystają ich nieobecność lub że armia wroga przeniesie się na ten obszar. Zwiększyłoby to prawdopodobieństwo dezercji podczas długich kampanii z dala od domu pomimo surowych kar dla złapanych. Czasami nawet całe oddziały dezercerowały. W Cropredy Bridge w lipcu 1644 roku armia Sir Williama Wallera musiała się wycofać, a kilkuset żołnierzy zostało wziętych do niewoli przez rojalistów. Armia ścigała króla po całym regionie Midlands w letnim upale i Waller martwił się o to, na jak długo uda mu się utrzymać morale swoich żołnierzy. Kiedy brygada pod dowództwem pułkownika Richarda Browne'a dołączyła do niego, wyszkolone przez niego pułki w jego armii uznały, że to ich zmiennicy. Kilkuset żołnierzy natychmiast opuściło armię i w ciągu dwóch dni większość pozostałych kolumną wyjechała do domu. Reszta odłożyła swój wyjazd dopiero po obietnicy dowódcy, że ich służba nie potrwa dłużej niż trzy tygodnie. Żołnierze w „siłach pomocowych” z hrabstwa Essex również grozili, że zrezygnują, a kiedy usłyszeli, że mają dołączyć do pościgu, wzniecili bunt.

OSTATNIE MIEJSCE OBRONY

Podczas końcowych etapów wielkich bitew, piechota w centrum mogła walczyć nie tylko z piechotą wroga, ale także z kawalerią atakującą z flanki lub tyłu. W takich sytuacjach większość żołnierzy próbowała uciec z pola bitwy, ale dobrze zdyscyplinowany pułk weteranów był w stanie utrzymać pozycję do ostatniego żołnierza. Przykładem tego byli „whitecoats” – pułk hrabiego Newcastle, w bitwie pod Marston Moor.

Przybyli na pole bitwy późno i nie brali udziału w bitwie, podczas gdy szala zwycięstwa przechylała się na stronę sił Parlamentu. Gdy środek pola rojalistów upadł a piechota zaczęła się wycofywać z powrotem do Yorku, pułkowi whitecoats prawdopodobnie kazano walczyć jako tylna straż, aby ochronić ucieczkę jak największej liczby żołnierzy. Uformowawszy się odpowiednio, zostali zaatakowani przez kawalerię Cromwella i Leslie'a. Cromwell próbował rozbić ich szturmem, co skończyło się porażką, więc Cromwell rozkazał części kawalerii i wszystkim drag-

onom rozprawić się z nimi. Whitecoats trzymali się, jak chodzą słuchy, przez godzinę. Po wystrzeleniu całej amunicji odpędzali kawalerię pikami, aż w końcu ich obrona została przełamana, ale nawet wtedy rojaliści nie chcieli się poddać to tego stopnia, że ranni żołnierze próbowali ranić konie kawalerii, gdy przeskakiwały nad nimi. Rzeź była tak ogromna, że podobno sir Thomas Fairfax wezwał kawalerię do „oszczędzenia swoich rodaków”.

FORTYFIKACJA CHESTER

W wielu miastach na walijskich granicach, takich jak Chester, Hereford i Shrewsbury, i w obszarach południowej i wschodniej Anglii, które od dawna nie uświadczły wojny, średniowieczne fortyfikacje miejskie często popadły w ruinę. Potrzeba było znacznej pracy nie tylko w celu wypełnienia luk w pierwotnej obronie, ale także wzmocnienia ich, aby były w stanie wytrzymać ostrzał ciężkiej artylerii. Obie strony wykorzystywały zagranicznych ekspertów do zaprojektowania nowych murów obronnych. Najbardziej znanym był Walończyk Bernard de Gomme, który towarzyszył księciu Rupertowi w Anglii w 1642 roku i ostatecznie został jego głównym inżynierem. Oprócz budowy fortyfikacji Oksfordu spędził dużo czasu na przeprojektowaniu fortyfikacji zbudowanych przez innych, w tym Bristolu, Liverpoolu i Chester.

FORTYFIKACJA LONDYNU

Latem 1642 roku Londyn był całkowicie nieufortyfikowany poza twierdzą Tower i resztkami jego średniowiecznych murów, za które miasto dawno już się wylało. Jednak Londyn miał ogromne zapasy pieniędzy i siły roboczej i wykorzystywał je do szybkiego rozszerzenia swojej obrony. Początkowo składały się one z niewiele więcej niż słupków z rozwieszonymi między nimi łańcuchami w poprzek głównych dróg do miasta, jednak już w październiku zostały wzniesione pierwsze szańce z działami w mocowaniach i bateriach. Prace trwały codziennie przez następne kilka miesięcy. W każdej chwili ok. 20000 osób pracowało bez wynagrodzenia, w tym duża liczba kobiet, nawet szlachcianek, które pomagały przy połowie ryb. Ostatecznie fortyfikacje Londynu miały jedenaście mil w obwodzie, z między dwudziestoma trzema a dwudziestoma ośmioma szańcami z dwustoma działami połączonymi wałem ziemi z rogatkami, bramami i mostami zwodzonymi na głównych trasach.

KRÓL KAROL PODDAJE SIĘ SZKOTOM

Po klęsce w bitwie pod Naseby w czerwcu 1645 roku król Karol odmówił uznania, że wojna została w zasadzie przegrana. Jednak kardynał Mazarin z Francji miał nadzieję

wpłynąć na rozstrzygnięcie wojny w sposób korzystny dla Francji, dlatego wysłał Jeana de Montereula do negocjacji ze szkockimi komisarzami w Londynie. Montereul zachęcał Szkotów do omówienia z królem odrębnego traktatu pokojowego i działał jako pośrednik w tajnych negocjacjach, aby przygotować się do kapitulacji króla Szkotom, a nie Parlamentowi. W kwietniu 1646 roku, gdy Armia Nowego Wzoru zbliżała się do Oksfordu, Karol uciekł z rojalistycznej stolicy w przebraniu sługi i udał się do szkockiej armii oblegającej Newark, gdzie poddał się generałowi porucznikowi Davidowi Leslie'emu. Szkoci zabrali króla na północ do Newcastle, ale po dziewięciu miesiącach negocjacji oddali go Parlamentowi w Anglii.

LESLIE WEZWANY DO SZKOCJI

David Leslie został generałem w armii szkockiej hrabiego Leven w listopadzie 1643 roku. Dowodził trzema szkockimi pułkami kawalerii w bitwie pod Marston Moor i został awansowany na generała porucznika kawalerii w lutym 1645. Był aktywny w Cheshire i Midlands, ale został odwołany do Szkocji z sześcioma

pułkami kawalerii pod koniec sierpnia, aby powstrzymać zwycięską kampanię hrabiego Montrose. We wrześniu pokonał Montrose w bitwie pod Philiphaugh.

PODKOP

Armiiom zwykle brakowało dużych dział oblężniczych i moździerzy, które trudno się transportowało po prymitywnych drogach Anglii. Oba stronom, ale przede wszystkim rojalistom, czasami brakowało wystarczającej liczby ciężkich dział, aby przełamać obronę najsilniejszych garnizonów wroga. Jeśli bombardowania miały niską szansę na sukces, robiono okopy w kierunku oblężonych fortyfikacji z zamiarem podkopania murów. Żołnierze kopali okopy pod ochroną specjalnych zasłon, które chroniły ich przed pociskami. Jeśli okop dotarł do celu, górnicy mogli wtedy podkopać się pod mury i umieścić pod nimi materiały wybuchowe lub umieścić materiały wybuchowe zwane petardami przed bramami lub w ścianach, aby je zniszczyć. W Lichfield w kwietniu 1643 roku książę Rupert założył, jak czasem się mówi, pierwszą kopalnię zatrudnioną w Anglii do naruszenia obrony katedry w Lichfield.

KOLUMNA ARTYLERII ARMII NOWEGO WZORU

Armia Nowego Wzoru Parlamentu rozpoczęła swoją kampanię w 1645 z dwoma średnimi armatami i trzema kolubrynami, do których rojaliści dołączyli działa zdo-

byte w Naseby, dając jej szeroki wachlarz najniebezpieczniej artylerii oblężniczej w czasie wojny i pozwalając jej na skuteczne ataki na garnizony rojalistów.

PRZEJĘCIE STATKÓW PARLAMENTARZYSTÓW

W styczniu 1643 r. gwałtowne sztormy zatopiły trzy statki parlamentarzystów wyposażone w broń, amunicję i pieniądze w rojalistycznym Falmouth. Okręty zostały szybko zajęte i umożliwiły Sir Ralphowi Hoptonowi ponowne wyposażenie armii, a nawet zapłacenie żołnierzom z góry.

POKÓJ W IRLANDII

Wojska wysłane z Irlandii od końca 1643 roku po zawieszeniu broni okazały się mniej przydatne niż król oczekiwał. Niemniej jednak, nadal pokładał swoją nadzieję w „irländzkiej strategii”. W sierpniu 1645 r. podpisano traktat z Irlandczykami, którzy obiecali wysłać dziesięć tysięcy ludzi do Anglii. W rezultacie Karol rozkazał reszcie swojej armii stacjonować na walijskiej granicy późną jesienią i wczesną zimą, starając się zapobiec wpadnięciu Chester w ręce parlamentarzystów.

KWATERMISTRZ GENERALNY

Nie mając zorganizowanej intendencji, armie często miały trudności z zaopatrywaniem swoich żołnierzy w żywność i inne niezbędne rzeczy. Konwoje z towarami były powolne, nieporęczne i były zarezerwowane dla amunicji i grabieży. Żołnierze więc zazwyczaj stacjonowali w domach cywilnych, a ich właściciele musieli zapewnić im jedzenie. Zapasy były również rekwirowane z najbliższym otoczeniu wojska. Jeśli armia była szczególnie duża lub obszarowi brakowało zapasów, być może z powodu niedawnego przejścia innej armii, nawet karmienie żołnierzy i koni okazywało się trudne. Mogło to prowadzić do tego, że żołnierze, zwłaszcza kawaleria, musiały się rozproszyć w poszukiwaniu pożywienia, zwiększając szansę dezercji. Odpowiedzialność za zaopatrzenie spadała na jej kwatermistrza generalnego. Duże armie, jak Armia Nowego Wzoru, miały oddzielnych kwatermistrzów dla kawalerii i piechoty.

NIEUDANA SZARŻA OKRĄGŁOGŁOWYCH

Od początku wojny rojaliści stosowali „szwedzką” taktykę kawalerii polegającą na inicjatywy poprzez szarżę w ścisłej formacji, co zaprezentował książę Rupert podczas bitwy pod Edgehill, natomiast parlamentarzyści postępowali zgodnie z praktyką „holenderską”. Prawe skrzydło pozostawało nieruchome w nadziei, że ostrzał dragonów i muszkietierów spowolni szarżę rojalistów, podczas gdy lewe skrzydło mogło poruszać się przed szarżą Ruperta, ale lewe skrzydło wykonało ostrzał ze zbyt daleka, aby miało wpływ na sytuację. Pomimo niepowodzenia tych taktyk pod Edgehill, dowódcy armii niechętnie zmieniali to defensywne użycie kawalerii. Cromwell jako pierwszy przyjął

bardziej ofensywne podejście w Związku Wschodnim w drugiej połowie 1643 roku, choć Sir Thomas Fairfax wkrótce potem poszedł w jego ślady na północy.

RUPERT ODDALONY PRZEZ KRÓLA

Książę Rupert w trakcie wojny przysporzył sobie wielu wrogów na dworze i przyszło go to prześladować mi-anowaniu hetmanem, ponieważ toczył konflikt z frakcją na dworze związaną z królową. Lord Digby, który miał coraz większy wpływ na króla, obwinił go za porażkę w bitwie pod Naseby. Rupert uznał też wtedy, że nie ma co już kontynuować wojny i nie wstydził się wyrażać tego poglądu królowi. Kiedy poddał Bristol, którego miał bronić z 1500 żołnierzami przed 12000 żołnierzami Armii Nowego Wzoru, łagodność warunków postawionych przez Lorda Fairfax przekonała króla, że Rupert go zdradził. Rupert został odsunięty od władzy i nakazano mu opuścić kraj. Rupert próbował się bronić przed Sądem Wojennym, który go uniewinnił, ale nie odegrał już żadnej znaczącej roli w wojnie.

ZAOPATRZENIE Z KONTYNENTU

Na początku wojny Parlament zabezpieczył główne arsenały w Londynie, Hull i Portsmouth, pozostawiając rojalistów bez artylerii i innej broni, nie pozwalając im na wyposażenie piechoty. Królowi brakowało również manufaktur do produkcji broni i amunicji. Zaopatrzenie zakupione w Europie miało zatem kluczowe znaczenie, ale trudno było wysłać je do Anglii, ponieważ Parlament kontrolował angielską marynarkę wojenną i większość głównych portów. Królowa zdołała wylądować w Yorkshire z dużą liczbą broni tylko dzięki ochronie ze strony holenderskiej marynarki wojennej. Jednak sytuacja rojalistów polepszyła się po tym, gdy zajęli porty na południowym zachodzie, z których najważniejszy był Bristol, drugi co do wielkości port po Londynie.

MALEJĄCE POPARCIE DLA KRÓLA

Król uznał, że wojna dobiegła końca po utracie ostatniej armii – armii zachodniej, gdy Hopton poddał się po porażce Torringtona i jego królewskiej armii w Stow on the Wold w lutym i marcu 1646 roku. Do tego czasu padło Chester, pozostawiając Oksford jako jedyną twierdzę rojalistów o jakimkolwiek znaczeniu. Inni rojaliści już dawno widzieli nieuchronność klęski wojskowej. W lipcu 1645 roku, miesiąc po klęsce w Naseby, książę Rupert poinformował, że Karol „nie może zachować swojego potomstwa, królestwa i szlachectwa inaczej niż przez

traktat”. Król nadal pokładał nadzieje w Irlandii, Szkocji i Francji, ale Rupert widział, że jego angielskie siły zostały już ogołocone do kości, a irlandzcy katoliccy rebelianci podali warunki nie do przyjęcia. Był również sceptycznie nastawiony do Szkocji, gdyż zwycięstwa markiza Montrose miały niewielki wpływ na postęp wojny w Anglii i Walii. Prawdopodobnie wysiłki królowej, aby uzyskać poparcie na kontynencie, były dla niego zwykłą fantazją, ponieważ Francja była zajęta wojną z Hiszpanią, a najemnikom łatwiej było znaleźć pracę w Niemczech.

ATAK Z ZASKOCZENIA

Pomimo często prymitywnych taktyk wywiadowczych i zwiadu duże armie w angielskiej wojnie domowej rzadko wykorzystywały element zaskoczenia. Konwoje zaopatrzenia i artylerii spowalniały armię, zwłaszcza ciężkie maszyny oblężnicze przy głównej armii polowej. Co więcej, armie króla i Lorda Essex niechętnie szukały okazji do starcia, gdyż porażka w takiej bitwie mogła zdziśiatkować armię. Essex był naturalnie ostrożny i miał mniej kawalerii niż jego przeciwnik w latach 1642-1643, więc jego armia była podatna na zagrożenia na otwartym terenie. Z drugiej strony armia królewska chciałaby wykorzystać swoją przewagę kawalerii, a tym samym powstrzymywała się od ataku na niesprzyjającym terenie. W dalszej części wojny główna armia rojalistyczna była mniejsza, zwłaszcza pod względem piechoty, niż parlamentarna, a więc bitwa z wrogiem niosła ze sobą dodatkowe ryzyko.

Jednak mniejsze armie dowodzone przez agresywniejszych generałów czasami korzystały z elementu zaskoczenia. Sir William Waller był ekspertem w zakresie manewrów bitewnych, które prowadziły do niespodziewanego ataku, choć nawet wtedy wolał walczyć ze słabszymi przeciwnikami. Sytuacja była inna, gdy Sir Thomas Fairfax rozpoczął niespodziewany atak z 1500 żołnierzami o czwartej rano na, w jego mniemaniu, słabo bronione miasto Wakefield. Jego wstępne szacunki 800-900 obrońców zaczęły wydawać się nieco niskie, gdy napotkał 500 muszkieterów poza miastem, ale kontynuował atak. Po pięciu godzinach walki, podczas których Fairfax został prawie schwytany, on i jego ludzie zdołali schwycić 1500 spośród 3000 piechurów i siedmiu oddziałów kawalerii broniących miasta.

TRUDNY TEREN DLA KAWALERII

Aby kawaleria była w pełni skuteczna, wymagała względnie otwartego terenu, aby mogła szarżować z odpowiednią prędkością. Elementy pola bitwy, jak strumienie, rowy, a nawet królewskie kolonie królików, utrudniały jej szarżę, pozostawiając ją podatną na ostrzał muszkietów i artylerii wroga. Żywopłaty mogły całkowicie zablokować szarżę i także były doskonałą osłoną dla broniących się muszkieterów lub dragonów.

PODATEK AKCYZOWY NA POKRYCIE KOSZTÓW WOJNY

Pieniądze na finansowanie działań wojennych Parlamentu zostały początkowo pozyskane dzięki pożyczkom od finansistów miejskich. W listopadzie 1642 r. członek Parlamentu John Pym wprowadził pierwszy z kilku innowacyjnych środków finansowych w rozporządzeniu w sprawie podatku od nieruchomości w Londynie. Po raz

pierwszy Parlament nałożył podatek bez zgody monarchy. Taksacja była stopniowo rozszerzana we wszystkich obszarach podlegających Parlamentowi. W marcu 1643 r. Pym zaproponował rozporządzenie o sekwestracji majątku rojalistycznych „złośliwców”, a w lipcu rozporządzenie akcyzowe nałożyło podatek od zakupu wielu podstawowych dóbr.

SPISEK HOTHAMSÓW /

UDAREMNIONY SPISEK HOTHAMSÓW

Sir John Hotham i kapitan John Hotham, ojciec i syn, rywalizowali z inną słynną parą ojców i synów o pierwszeństwo wśród parlamentarzystów w Yorkshire - Fairfaksami. Sir John był gubernatorem Hull w latach 1635-1640 i został ponownie wybrany w styczniu 1642 roku. W kwietniu tego samego roku osobiście zamknął bramy miasta królowi Karolowi, odmawiając mu wstępu do Hull. Król uznał Hothama za zdrajcę i odjechał wściekły za zniewagę jego godności.

Jednak nawet na tak wczesnym etapie wojny Sir John nie był przekonany o swojej lojalności wobec Parlamentu. Doszedł do porozumienia z rojalistycznym więźniem, że jeśli król obleży miasta, to Hotham je podda. Karol rozpoczął oblężenie na początku lipca, ale determinacja Sir Johna wydawała się wzmocniona dzięki przybyciu posiłków i obrońcy szybko odpędzili rojalistów. Kapitan John rozpoczął potajemnie korespondować z hrabią Newcastle pod koniec 1642 roku. Kiedy sir Hugh Cholmley, parlamentarzysta portowego Scarborough, zmienił strony i opowiedział się za królem w marcu 1643 roku, Sir John napisał bezpośrednio do hrabiego Newcastle, wyrażając chęć zmiany stron. W międzyczasie działalność kapitana Johna wzbudziła podejrzenia Olivera Cromwella i pułkownika Johna Hutchisona, którzy aresztowali go, choć wkrótce uciekł. Zaalarmowana intrygami Hothamów Izba Gmin wysłała

przedstawiciela, by przejął Hull, czego mieszczanie dokonali 29 czerwca. Żołnierzom Sir Johna nie udało się go wesprzeć – jeden muszkieter ściągnął go z konia i uderzył go kolbą muszkietu - i tak uciekł. Obaj Hothamowie zostali aresztowani i po zakończeniu sądu wojennego zostali ścięci w ciągu dzień po sobie w styczniu 1645 roku.

KRÓL USZCZUPLA GARNIZONY

Obie strony miały coraz większe trudności z rekrutacją żołnierzy w miarę postępu wojny, ale problem był szczególnie dotkliwy dla rojalistów, ponieważ ich główne ośrodki wsparcia, takie jak Walia, były mniej zaludnione niż kontrolowane przez parlamentarzystów obszary na wschodzie i południowym wschodzie Anglii. Po zniszczeniu głównej armii w bitwie pod Naseby w czerwcu 1645 roku, a następnie po porażce Goringa w Langport miesiąc później, król cierpiał z powodu braku żołnierzy, szczególnie piechoty. Z ograniczoną liczbą źródeł rekrutów nie mógł zebrać armii na tyle dużej i wyćwiczonej, aby pokonać Armię Nowego Wzoru. Na początku 1646 roku zwrócił się do swojego jedyne gotowego źródła doświadczonych żołnierzy piechoty – wolnych żołnierzy z garnizonów rojalistów w Midlands.

ZDRAJCY

Istnieje pokaźna lista przypadków, w których arystokraci, członkowie Parlamentu i zawodowi oficerowie zmieniali strony w trakcie wojny. Przepływ ludzi był w kierunku rojalistów w momencie ich przewagi w połowie 1643 roku, a następnie w kierunku parlamentarzystów od 1644 roku. Zmiana stron była jeszcze bardziej rozpowszechniona wśród zwykłych żołnierzy. Wysokie wskaźniki dezercji, zwłaszcza wśród uciśnionych, i powszechna praktyka zaciągania schwytanych do wojska prowadziły do dużej rotacji żołnierzy. Wraz z wydłużającą się wojną obie strony próbowały przekonać do siebie nawróconych z armii wroga. Najczęstszą sytuacją, w której piechota masowo zmieniała strony, była, gdy zostali schwytani po bitwie lub oblężeniu. Proces ten przyspieszył po klęsce rojalistów w Naseby, po której ponad tysiąc żołnierzy dołączyło tylko do Armii Nowego Wzoru w ciągu następnego roku. Według jednego szacunku, ponad 30000 parlamentarzystów i ponad 80000 rojalistów zostało wziętych do niewoli w Anglii i Walii podczas trzech wojen domowych, wskazując, że wiele tysięcy potencjalnie zmieniło strony konfliktu.

DOBRE UMIEJSCOWIONA

A TURN-COAT of the Times.

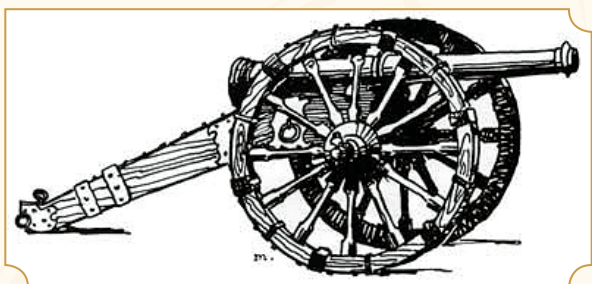
Who doth by experience profess and protest,
That of all professions, a Turn-Coat's the best.

Tune is, *The King's Delight*, Or, *True Love is a Gift for a Queen*.

ARTYLERIA

Pomimo problemów związanych z użyciem artylerii na polu bitwy, czasami odgrywała znaczącą lub nawet decydującą rolę w wyniku bitwy. W pierwszej bitwie pod Newbury obie strony były w stanie wykorzystać drogi i tory, aby przenieść lekkie i ciężkie armaty dość szybko do centralnej części pola bitwy po rozpoczęciu walki. Jedną z pozycji artyleryjskich Lorda Essex uniemożliwiła odepchnięcie jego straży przedniej, podczas gdy artyleria rojalistów, która towarzyszyła atakom kawalerii, spowodowała znaczne straty w czerwonym pułku London Trained Bands. W drugiej bitwie pod Newbury dziewięć drużyn artylerii rozstawionych za barykadą okazało się główną przeszkodą dla wprawionej w boju piechoty Lorda Essex i ich zdobyciu towarzyszyła gromka radość. W bitwie pod Lansdown to działa parlamentarzystów za przedpiersiem na szczycie wzgórza Lansdown wyrzuciły ogromną liczbę szkód atakującym rojalistom dzięki moździerzom i ostrzałowi muszkietierów, który powstrzymywał napierającą kolumnę pikinierów.

Twórcy

Design: Scott H. Moore

Ilustracje i mapa/ilustracje kart: Nicolas Roblin

Układ instrukcji: Julia Brétéché

Korekta: Scott H. Moore, Florent Coupeau, Angus Clarke, Gustavo Schafaschek

Źródła zdjęć: 1640 Picturebook [thegoodwyfe.wordpress.com] i Cambridge University Library dla map Johna Speeda [www.lib.cam.ac.uk]